

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

Πτυχιακή εργασία με τίτλο:

«Η ενσωμάτωση των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία μέσω των σπορ»

Ονοματεπώνυμο: Αριστείδης Γραμμένος

A.M.: B2014051

Επιβλέπων καθηγητής: Ονούφριος Παυλογιάννης

Κέρκυρα 2021

Ευχαριστίες

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή Κ. Ονούφριο Παυλογιάννη για την επιλογή του θέματος, την εμπιστοσύνη που μου έδειξε και την υποστήριξη που είχα κατά την συγγραφή αυτής της εργασίας. Επίσης, τον εξεταστή της πτυχιακής μου κύριο Εμμανουήλ Δρακάκη.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την στήριξη που είχα όλα αυτά τα χρόνια των σπουδών μου.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
Περιεχόμενα.....	3
Εισαγωγή	4
Λέξεις-Κλειδιά.....	10

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Ιστορική ανασκόπηση του προσφυγικού	11
1.2 Η Ελλάδα και το προσφυγικό	18
1.3 Θεσμικό Πλαίσιο	21

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Ο αθλητισμός ως μέσω ενσωμάτωσης των αλλοδαπών.....	28
2.2 Μελέτες των οποίων τα αποτελέσματα φαίνεται ότι αποδεικνύουν τον θετικό ρόλο των σπορ	31
2.3 Μελέτες που υποστηρίζουν τον διπλό πολιτιστικό ρόλο των Σπορ	32
2.4 Μελέτες με αντιφατικά ευρήματα.....	35
2.5 Το περιβάλλον των Σπορ	36
2.6 Λόγοι που εμποδίζουν τους μετανάστες να συμμετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες	38

Κεφάλαιο 3^ο

3.1 Η Ελλάδα και τα προγράμματα ένταξης μέσω των Σπορ	40
3.2 Η φωνή των ίδιων των μεταναστών.....	47
Συμπεράσματα	50
Βιβλιογραφικές πηγές	52
Διαδικτυακές πηγές	54

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το “προσφυγικό” είναι ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι σημερινές κοινωνίες και πραγματική “σπαζοκεφαλιά” για τις κυβερνήσεις των σύγχρονων κρατών. Το πρόβλημα είναι παντού ορατό: στις ανεστραμμένες βάρκες των λαθρομεταναστών στα δελτία των ειδήσεων, στα πλήθη των Σύριων προσφύγων στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και στα πλοία της γραμμής, στις άθλιες “προσφυγικές εγκαταστάσεις” τύπου Μόριας, στις αντιδράσεις των μόνιμων κατοίκων, που κυμαίνονται από την εκδήλωση φόβου μέχρι την ανοιχτή βία, για να μην αναφέρουμε παρά μερικές από τις πολλές σκηνές που παίζονται μπροστά στα μάτια μας κάθε μέρα. Το μέγεθος του προβλήματος, άλλωστε, φαίνεται και από την πληθώρα των μελετών στον ακαδημαϊκό κόσμο. Δημιουργήθηκε, μάλιστα, και νέος ακαδημαϊκός κλάδος, αυτός των Προσφυγικών Σπουδών. Τα διεθνή συνέδρια με θέμα το προσφυγικό είναι συχνό φαινόμενο και δηλώνουν την αγωνία των κυβερνήσεων να διευθετήσουν το ζήτημα με τους λιγότερο επαχθείς για τη χώρα τους όρους. Με άλλα λόγια, το κύριο μέλημα είναι η απαλλαγή τους από το “βάρος” των προσφύγων και η μετάθεσή του υπό την ευθύνη άλλης χώρας. Στο επίκεντρο των διεθνών συζητήσεων βρίσκεται το ζήτημα που θέτει το νομικό καθεστώς των προσφύγων: αν και σε ποιους θα πρέπει να παραχωρηθεί η εθνική υπηκοότητα.

Πρόβλημα αποτελεί και η συμβίωση με τους ήδη εγκαταστημένους πρόσφυγες-μετανάστες, οι οποίοι μοιράζονται, ή μάλλον, υποτίθεται ότι μοιράζονται τη ζωή των ντόπιων. Η παρουσία τους είναι παντού εμφανής: στο δρόμο, στα μαγαζιά, στα σχολεία, στα καφέ, στις επαγγελματικές δραστηριότητες. Παντού εμφανής, αλλά όχι επί ίσοις όροις. Σπάνια θα δούμε παρέες που αποτελούνται από ντόπιους και αλλοεθνείς. Τα “στέκια” των μεταναστών είναι συγκεκριμένα και, όπου υπάρχει πρόσβαση γι' αυτούς, η στάση απέναντί τους δηλώνει προκατάληψη και, μερικές φορές, ακόμη και εχθρότητα. Όσον αφορά στις επαγγελματικές δραστηριότητες, οι “ξένοι” απασχολούνται σε αυτές τις οποίες απαξιώνουν οι ντόπιοι. Στα σχολεία η κατάσταση είναι καλύτερη: σα χώρος κοινωνικής συνεύρεσης, ευνοεί τις επί ίσοις όροις σχέσεις ανάμεσα στα παιδιά διαφορετικών εθνικοτήτων. Σε αυτό, βέβαια, παίζουν ρόλο και άλλοι παράγοντες, όπως η θέση του σχολείου ως θεσμού κοινωνικοποίησης, ενσωμάτωσης αλλά και αναπαραγωγής των κοινωνικών προτύπων.

Αν και, μέχρι τώρα, μιλήσαμε για τους πρόσφυγες-μετανάστες και τα προβλήματα που δημιουργούν σε κράτη και τοπικές κοινωνίες, πρέπει να έχουμε κατά νου ότι το κυρίως πρόβλημα είναι αυτό που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι οι πρόσφυγες. Είναι εύκολο για έναν Έλληνα να μπει στη θέση αυτών των ανθρώπων γιατί φέρει έντονες μνήμες προσφυγιάς και ξενιτιάς που έχουν καταγραφεί μόνιμα πια στη συλλογική μνήμη. Δεν έχουμε παρά να ανατρέξουμε στην ελληνική ιστορία της ύστερης νεωτερικότητας, στη Μικρασιατική καταστροφή και στα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα προς Αμερική, Αυστραλία, Γερμανία και αλλού. Μπορεί λοιπόν να καταλάβει ότι δεν υπάρχει τίποτα χειρότερο στον κόσμο από το να ξεριζωθεί κάποιος από την πατρίδα του και να είναι υποχρεωμένος

να αρχίσει από την αρχή. Η απώλεια του σπιτιού, της περιουσίας, της γης, όσο τρομερές απώλειες και να είναι, υστερούν μπροστά στην απώλεια αυτού που είναι ό,τι σημαντικότερο διαθέτει ένας άνθρωπος πάνω στη γη, και αυτό είναι η απώλεια της ανθρώπινης κοινότητας μέσα στην οποία αποκτάει νόημα η ανθρώπινη ζωή, μέσα στην οποία αναπτύσσεται η δράση και ο λόγος (Saunders, 2017). Η δράση, που έχει να κάνει όχι με την εργασία για βιοποριστικούς λόγους αλλά με τη δημιουργία, τόσο αυτή που σκοπό έχει να φέρει τον φυσικό περίγυρο στα μέτρα του ανθρώπου όσο και αυτή που αποτελεί εκδήλωση του εσωτερικού εαυτού και άρα έκφραση της ατομικότητας και ιδιαιτερότητας του ατόμου σε σχέση με τους υπόλοιπους. Η δράση, λοιπόν, αποτελεί λόγο και προϋπόθεση ύπαρξης, καθιστά σημαντική την παρουσία του ανθρώπου στον κόσμο και νοείται πάντα σε σχέση με τους άλλους. Ο λόγος, επίσης, είναι μια μορφή δράσης, είναι η δυνατότητα του εγώ να αποκαλυφθεί, να προσδιορίσει όρια και σχέσεις, διαφορές και ομοιότητες. Ο λόγος και η δράση προϋποθέτουν την βιωμένη ανθρώπινη κοινότητα, ανθίζουν μόνο μέσα σε αυτή. Χωρίς αυτά, ο άνθρωπος περνάει και χάνεται από τη ζωή σα να μην υπήρξε ποτέ (Arendt, 2013) Έτσι, το σημερινό καθεστώς του πρόσφυγα, με τη στέρηση του λόγου και της δράσης, όπως θα δούμε παρακάτω, τον καθιστά όχι μόνο άοπλο στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα – η οποία έτσι κι αλλιώς είναι περίπλοκη και δύσκολη – αλλά και χωρίς καμία δυνατότητα ουσιαστικής ζωής.

Από τα παραπάνω βγαίνει το συμπέρασμα ότι τελικά το “προσφυγικό πρόβλημα” αποτελείται στην ουσία από δύο διαφορετικά προβλήματα: αυτό που ο πρόσφυγας δημιουργεί στους άλλους και αυτό που υφίσταται ο ίδιος. Άρα, λοιπόν, η πολυπόθητη επίλυσή του θα εξαρτηθεί και από ποια πλευρά το εξετάζουμε και τι επιδιώκουμε με τη διευθέτησή του: την ανακούφιση των κρατών και κυβερνήσεων ή εκείνη των ίδιων των προσφύγων; (Saunders, 2017)

Αυτό που καθιστά εξαιρετικά ενδιαφέρον αυτό το θέμα είναι – όπως εξάλλου έχει ήδη γίνει αντιληπτό – τα ερωτήματα που μας αναγκάζει να θέσουμε και οι προεκτάσεις που αυτά μπορεί να πάρουν. Για παράδειγμα, ένα πρώτο, εύλογο ερώτημα είναι: γιατί, ενώ γνωρίζουμε ότι πρόσφυγες υπήρχαν από πάντα, γιατί τώρα, τον 20ό και 21ο αιώνα, μιλάμε για “πρόβλημα”; Τι έχει αλλάξει και τότε εκδηλώθηκε αυτή η αλλαγή; Είναι άραγε ζήτημα αριθμών και μόνο; Ένα άλλο: έχει άραγε μικρύνει τόσο πολύ η γη μας ώστε να μην μπορεί να βρεθεί ένας χώρος, μια νέα πατρίδα για όλους αυτούς τους εκτοπισμένους; Είναι ζήτημα γεωγραφικού ή πολιτικού χώρου (Saunders 2017); Ένα τρίτο: στη σημερινή Ευρώπη, παιδί του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης, τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν αφορούν λοιπόν όλους τους ανθρώπους αλλά μόνο τους πολίτες των κυρίαρχων κρατών; Πώς φτάσαμε σε αυτό τον παραλογισμό; Ακόμη, ερωτήματα του τύπου: ποιος είναι ο ρόλος του “Άλλου”, του οποιουδήποτε “Άλλου” στη ζωή μας; Τι κρύβει ο φόβος για αυτόν; Πώς γίνεται και στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες μας όπου η ίδια η καθημερινότητα επιβάλλει τον συνεχή συγχρωτισμό με διάφορους τέτοιους “Άλλους” να είναι οφθαλμοφανής η έχθρα, ο φόβος ή έστω η αίσθηση της διαφορετικότητας;

Οι προσπάθειες των κυβερνήσεων και των διεθνών συνεδρίων από τη μια και των

ανθρωπιστικών οργανώσεων από την άλλη δεν έχουν αποφέρει καρπούς. Η κατάσταση για τους πρόσφυγες παραμένει σχεδόν η ίδια όπως μεταπολεμικά προσδιορίστηκε από την Κοινωνία των Εθνών και οι πρόσφυγες τυγχάνουν της ίδιας αντιμετώπισης από τις ανθρωπιστικές οργανώσεις: ως αξιολύπητα άτομα που έχουν ανάγκη βοήθειας και όχι ως πολιτικά υποκείμενα που πρέπει να απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα με αυτά των κανονικών πολιτών. Οι ίδιοι οι πρόσφυγες, οι οποίοι τυπικά στερούνται πολιτικού λόγου, προσπάθησαν να πάρουν τα πράγματα στα χέρια τους, είτε επιβάλλοντας την παρουσία τους με έμμεσους, “λαθραίους” τρόπους, είτε με διαμαρτυρίες που αρθρώνουν τις αξιώσεις τους. Και, ενώ σε θεσμικό επίπεδο τα πράγματα είναι στάσιμα, άρχισαν να εμφανίζονται κινήσεις και πρωτοβουλίες και από τη μεριά των κυβερνήσεων αλλά και τοπικών οργανώσεων στο θέμα της ένταξης αυτών που πια έχουν καταφέρει να εγκατασταθούν νόμιμα. Οι μείζονες θεσμοί της κοινωνίας αγκαλιάζουν επίσημα τους “ξένους”. Στα σχολεία έχει γίνει αντικείμενο συζήτησης αλλά και πρακτικής η διαπολιτισμική διδασκαλία, τομείς του επαγγελματικού χώρου είναι ανοιχτοί στην ένεση παραγωγικότητας και τα σπορ θεωρούνται πρόσφατα σαν ο τομέας εκείνος μέσω του οποίου θα επιτευχθεί η ένταξη. Τα ομαδικά παιχνίδια ιδιαίτερα έχουν γίνει αντικείμενο έρευνών και μελετών στις οποίες ως επί το πλείστον τονίζεται η ιδιαίτερη σημασία του να ανήκεις σε μια ομάδα και οι τρόποι με τους οποίους οι μετανάστες/πρόσφυγες αναζητούν να ενταχθούν μέσω αυτών στην κυρίαρχη κουλτούρα της χώρας που έχουν επιλέξει ή που αναγκάστηκαν να εγκατασταθούν.

Είναι λογικό να εγείρονται ερωτήματα του τύπου “πώς είναι δυνατόν ομαδικά αθλήματα, όπως αυτό του ποδοσφαίρου, τα οποία φημίζονται για την ανταγωνιστικότητα κατά την εκτέλεσή τους και τη βία από τη μεριά των θεατών, να παίζουν το ρόλο του διαμεσολαβητή και του παράγοντα ενσωμάτωσης;” ή “σε ποιο βαθμό επιτυγχάνεται η ενσωμάτωση μέσω αυτών των παιχνιδιών” και “αν τελικά εξυπηρετούνται και άλλα συμφέροντα και ποια είναι αυτά;”

Η εργασία αυτή θα ακολουθήσει τα στάδια της ιστορικής ανασκόπησης του “προσφυγικού προβλήματος”, αναζητώντας ταυτόχρονα τις ρίζες του, των εξελίξεων του νομικού πλαισίου στην Ευρώπη και, ειδικότερα, στην Ελλάδα. Στο δεύτερο μέρος θα παρουσιάσουμε τις γνώμες κάποιων μελετητών πάνω στην αξιοποίηση των σπορ ως εργαλείου ικανού να βοηθήσει στην ενσωμάτωση των προσφύγων. Θα ακολουθήσει αναφορά σε πρωτοβουλίες μέσω συγκεκριμένων προγραμμάτων, στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό, που σκοπό έχουν την ένταξη και η κριτική τους θεώρηση. Τέλος, μετά από μια παράγραφο όπου θα συνοψίζονται όλες οι απόψεις, θα εκθέσουμε τα συμπεράσματά μας.

Η εργασία αυτή βασίστηκε αρχικά στο σύγγραμμα “The International Political Theory and the Refugee Problem” της Saunders, η οποία, βασισμένη στη σκέψη του Foucault και της Hannah

Arendt, κορυφαίων πολιτικών φιλοσόφων της εποχής μας, θέτει εξ αρχής το πρόβλημα στη σωστή του βάση, επισημαίνοντας ότι πρόκειται ουσιαστικά για δύο κυρίως προβλήματα: αυτό που δημιουργούν οι πρόσφυγες στους άλλους, κυβερνήσεις κρατών και κοινωνίες πολιτών, και αυτό που υφίστανται οι ίδιοι οι πρόσφυγες και παρατηρώντας ότι για να λύσουμε ένα πρόβλημα πρέπει να γνωρίζουμε ποιο είναι αυτό. Αναζητεί τις ρίζες του προβλήματος των κρατών σχετικά με τους πρόσφυγες όχι μόνο στη γένεση του έθνους-κράτους κατά τον 19ο αιώνα αλλά και στην αλλαγή της κυβερνητικής πολιτικής η οποία επιτελέστηκε σταδιακά από τα μέσα του 16ου αιώνα μέχρι σήμερα. Στη συνέχεια την απασχολεί η θεώρηση του προβλήματος από την πλευρά των προσφύγων, ο ρόλος τους στην όλη διαδικασία και οι πρωτοβουλίες για επίλυση που προέρχονται από αυτούς: “Το “προσφυγικό πρόβλημα” είναι ένας αναπόδραστος όρος. Αν και χρησιμοποιείται από μια μεγάλη γκάμα συντελεστών οι οποίοι εμπλέκονται στην αναγκαστική μετανάστευση, αυτοί οι συντελεστές συχνά δεν εξηγούν ποιο ακριβώς είναι το “πρόβλημα” το οποίο επιχειρούν να λύσουν, πράγμα το οποίο οδηγεί σε μιαν ατυχή συνύπαρξη δύο διαφορετικών “προβλημάτων”: τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες και τα προβλήματα που θέτουν οι πρόσφυγες. Αρχίζοντας από την απλή παρατήρηση, που όμως πολύ συχνά παραβλέπουμε, του ότι ο τρόπος που φανταζόμαστε ότι θα λύσουμε το πρόβλημα είναι αδιαχώριστος από το πώς αντιλαμβανόμαστε ότι είναι το πρόβλημα, η μελέτη της Saunders εξερευνά τα ερωτήματα που εγείρονται σχετικά με το πώς καταπιανόμαστε με το “προσφυγικό πρόβλημα” αν αναγνωρίζουμε ότι ίσως να μην υπάρχει ένα μόνο “πρόβλημα” και ότι όλοι οι συντελεστές που εμπλέκονται στο καθεστώς του πρόσφυγα να μην θεωρούν ότι ασχολούνται με το ίδιο “πρόβλημα”. Χρησιμοποιώντας το έργο του Michel Foucault, το βιβλίο αρχικά παρουσιάζει το πώς διαφορετικά “προβλήματα” οδηγούν σε διαφορετικών ειδών λύσεις, με τον ισχυρισμό ότι το διεθνές καθεστώς του πρόσφυγα γίνεται καλύτερα αντιληπτό ως διαμορφωμένο για να λύσει το προσφυγικό (ως) πρόβλημα και όχι τα προβλήματα των προσφύγων. Μετά, εστιάζοντας στο έργο της Hannah Arendt, το βιβλίο επαναπροσδιορίζει το “προσφυγικό πρόβλημα”, από την οπτική του πρόσφυγα παρά από αυτή του κράτους, και διερευνά το κατά πόσο, με αυτό τον επαναπροσδιορισμό, μπορεί να δημιουργήσει χώρο για μια επανεξέταση των πιο παραδοσιακών λύσεων του προσφυγικού (ως) προβλήματος. Εξετάζονται περιπτώσεις της προσφυγικής διαμαρτυρίας στην Ευρώπη, και η άνοδος του Κινήματος Ασύλου στο Ηνωμένο Βασίλειο, σαν δύο υπο-κρατικά και λαϊκά κινήματα τα οποία μπορούν να αποτελέσουν τέτοιες δημιουργικές λύσεις σε ένα επαναδιατυπωμένο πρόβλημα. Οι επιπτώσεις της ετικέτας του “πρόσφυγα”, του ανθρωπιστικού λόγου, καθώς και της έκτακτης ανάγκης, είναι θέματα που χρήζουν κριτικής μέριμνας, και σαν τέτοια, το βιβλίο θα αποτελέσει σημαντικό ανάγνωσμα για επιστήμονες και για φοιτητές (διεθνούς) πολιτικής θεωρίας και σπουδών αναγκαστικής μετανάστευσης.” (Saunders 2017)

Αντλήσαμε επίσης πληροφορίες και τρόπο σκέψης από το βιβλίο της Αιμιλίας Σαλβάνου “ Η Συγκρότηση της Προσφυγικής Μνήμης” το οποίο αναφέρεται στην ελληνική περίπτωση και, συγκεκριμένα, στην εθνική εμπειρία της Μικρασιατικής Καταστροφής. Κύριος άξονας της μελέτης

είναι η έννοια της συλλογικής μνήμης όπως αυτή έχει προσδιοριστεί τα τελευταία χρόνια από ψυχολόγους και φιλοσόφους και διερευνάται με ποιους τρόπους αυτή διαπλάθεται και μετασχηματίζεται έτσι ώστε να αποτελέσει παράγοντα “συμμόρφωσης” με τη νέα πραγματικότητα που βιώνουν οι πρόσφυγες, οδηγώντας έτσι στην ενσωμάτωση στη νέα πατρίδα. Ασχολείται επίσης και με την αντίστροφη πορεία, δηλαδή με το πώς το γεγονός της εγκατάστασης και ενσωμάτωσης των προσφύγων διαμορφώνει μια νέα πραγματικότητα και επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές, κοινωνικής και οικονομικής φύσης, στην κοινωνία υποδοχής τους.

Πολύτιμο ήταν το άρθρο “The Integrative Role of Sport in Multicultural Societies” που δημοσιεύτηκε στο τεύχος 3, του 18ου τόμου του *European Psychologist* το 2013. Το άρθρο υπογράφουν ο Αντώνης Χατζηγεωργιάδης, η Ελευθερία Μορέλα, η Anne-Marie Elbe, η Όλγα Κούλη και ο Xavier Sanchez, από το Τμήμα Φυσικής Αγωγής και Επιστήμης των Σπορ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στα Τρίκαλα, από το Department of Nutrition, Exercise and Sports, University of Copenhagen, Denmark, από το Τμήμα Φυσικής Αγωγής και Επιστήμης των Σπορ του Πανεπιστημίου Δημόκριτος της Θράκης στην Κομοτηνή και από το Department of Psychology, University of Groningen, the Netherlands, αντίστοιχα. Το πολύ κατατοπιστικό αυτό άρθρο περιλαμβάνει το status quaestionis για το ζήτημα της ένταξης των μεταναστών και προσφύγων, τα κυρίαρχα θεωρητικά μοντέλα μέχρι σήμερα και τις κυριότερες μελέτες που έχουν εκπονηθεί πάνω στο θέμα, χωρισμένες μάλιστα σε κατηγορίες ανάλογα με τα αποτελέσματά τους (με το αν αναδεικνύουν ή υποβιβάζουν το ρόλο των σπορ). Την ταξινόμηση αυτή τηρήσαμε και εμείς σε αυτή την εργασία: “Η συμμετοχή στα σπορ αναγνωρίζεται σαν ένας παράγοντας που προωθεί την κοινωνικοποίηση: το περιβάλλον των σπορ θεωρείται ένα κατάλληλο σκηνικό για την ανάπτυξη κοινωνικών και ηθικών αξιών, ιδιαίτερα για τους νέους. Επομένως, μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι η συμμετοχή στα σπορ μπορεί να ενδυναμώσει την κατανόηση και τον σεβασμό της πολιτιστικής διαφορετικότητας και να ενθαρρύνει την ενσωμάτωση των μεταναστών. Σε αυτό το άρθρο, εξετάζουμε την υπάρχουσα γραμματεία τη σχετική με τον ρόλο των σπορ στην ενσωμάτωση ανάμεσα σε άτομα και ομάδες με διαφορετικά πολιτιστικά υπόβαθρα. Τα υπάρχοντα ευρήματα υποστηρίζουν το ρόλο που μπορεί να παίξουν τα σπορ στην προώθηση της ενσωμάτωσης. Όμως, υπάρχουν κάποιες αντιγνώμεις. Από τη μια πλευρά, υπάρχουν στοιχεία που δείχνουν ότι τα σπορ μπορούν να προωθήσουν την αλληλεπίδραση ανάμεσα σε ανθρώπους από διαφορετικές κουλτούρες, βοηθώντας επίσης τα άτομα να διατηρήσουν τους δεσμούς με τις δικές τους πολιτιστικές ομάδες, διευκολύνοντας με αυτό τον τρόπο τη διατήρηση της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και ενδείξεις ότι η συμμετοχή στα σπορ μπορεί να οξύνει τις πολιτιστικές διαφορές, προκαλώντας με αυτό τον τρόπο εντάσεις. Επομένως, φαίνεται ότι η συμμετοχή στα σπορ από μόνη της μπορεί να μην έχει τη δύναμη να πετύχει την αναμενόμενη ενσωμάτωση. Θα λέγαμε μάλλον, ότι τα σπορ θα μπορούσαν να παρέχουν ένα κοινό έδαφος όπου να μπορεί να καλλιεργηθεί η ενσωμάτωση. Συζητιούνται μελλοντικές

κατευθύνσεις για να ενθαρρύνουν την εξέλιξη της έρευνας η οποία θα διευρύνει περαιτέρω την κατανόησή μας για το ρόλο που παίζουν τα σπορ στην ενσωμάτωση σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες.”

Εξαιρετικά ενδιαφέρονσα επίσης ήταν η μελέτη, στην οποία θα αναφερθούμε και εκτενέστερα, “The integrative power of sport: imagined and real effects of sport events on multicultural integration” των Müller, F., van Zoonen, L. και de Roode, L., που πραγματοποιήθηκε με αφορμή το Παγκόσμιο Κύπελλο του Άμστερνταμ (AWC) το 2006, με στόχο την ανάπτυξη του διαπολιτισμικού σεβασμού και ανεκτικότητας. Η πρωτοτυπία της έγκειται στο ότι χρησιμοποίησε σα μεθοδολογικό εργαλείο τις λεκτικές εκφράσεις των επιμέρους ομάδων που εμπλέκονταν στο αθλητικό αυτό γεγονός, με σκοπό τη διερεύνηση της σχέσης λόγου-εξουσίας στην αναπαραγωγή της κοινωνικής πραγματικότητας, ιδεολογίας ή κοινωνικής ρύθμισης, μια ανάλυση βασισμένη στη σκέψη του Foucault. Χρησιμοποιήσαμε επίσης μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις αθλητών μεταναστευτικής καταγωγής για να ακουστεί και ο δικός τους λόγος.

Ιδιαίτερα χρήσιμο μας φάνηκε το βιβλίο “Ένταξη των μεταναστών: αντιλήψεις, προοπτικές, πρακτικές”, του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών 2012, από το οποίο χρησιμοποιήσαμε τα άρθρα “Η συμβολή των Συμβουλίων Ένταξης Μεταναστών στην προοπτική ένταξης μεταναστών στην Ελλάδα” του Νίκου Σαρρή, το “Μετανάστευση και ένταξη: προκλήσεις και διακρίσεις” των Χριστίνα Βαρουζή και Νίκου Σαρρή και το “Τάσεις και προοπτικές της μετανάστευσης σε διεθνές επίπεδο” του Αλέξανδρου Αφουξενίδη: “Στα επτά κείμενα που περιλαμβάνονται στον παρόντα τόμο αποτυπώνονται ορισμένες βασικές πτυχές του μεταναστευτικού ζητήματος όπως το νομικό πλαίσιο, η ενσωμάτωση, η εκπαίδευση και η πολιτισμική προσέγγιση...Το κεντρικό σημείο αναφοράς των κειμένων του τόμου έχει ως αφετηρία τη νηφάλια συζήτηση γύρω από ένα περίπλοκο κοινωνικό ζήτημα, το οποίο περιλαμβάνει πολλαπλές πολιτικές και ιδεολογικές προεκτάσεις, και το οποίο αποτέλεσε και αποτελεί πεδίο θεσμικών – συχνά αντικρουόμενων – στρατηγικών επιλογών από τοπικούς, εθνικούς και διεθνείς φορείς. Επίσης, σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάγνωσης, τα κείμενα “μιλούν” χρησιμοποιώντας όχι μόνο την επιστημονική γλώσσα αλλά, κυρίως, τη γλώσσα που αποσκοπεί στη συγκρότηση ενός τύπου αξιακού υπόβαθρου – που συχνά εμφανίζεται και στις διεθνείς συνθήκες - , μέσα από το οποίο αναδεικνύονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις της παγκόσμιας κοινότητας έναντι της ανθρωπότητας.”

Η υπόλοιπη βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε θα αναφερθεί στο τέλος αυτής της εργασίας.

Πρόσφυγας, Μετανάστης, Αφομοίωση, Ενσωμάτωση, Ένταξη, Επιπολιτισμός

Πρόσφυγας (Refugee): Αναγνωρίζεται ως πρόσφυγας αυτός που εξαιτίας “δικαιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων βρίσκεται εκτός της χώρας, της οποίας έχει την υπηκοότητα και δε δύναται ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να απολαύει της προστασίας της χώρας αυτής”. (Σύμβαση περί του Καθεστώτος των Προσφύγων, Άρθρ. 1Α (2), 1951, όπως τροποποιήθηκε στο Πρωτόκολλο, 1967).

Μετανάστης (Migrant): Το άτομο που μετακινείται σε άλλη χώρα ή περιοχή, με δική του θέληση, για να αναζητήσει καλύτερες υλικές και κοινωνικές συνθήκες καθώς και για να βελτιώσει το προσδόκιμο του ίδιου και των μελών της οικογένειάς του.

Αφομοίωση (Assimilation): Η προσαρμογή μιας εθνικής ή κοινωνικής ομάδας – συνήθως μιας μειονότητας – σε μια άλλη, με την σύγχρονη υπαγωγή της γλώσσας, των παραδόσεων, των αξιών και της συμπεριφοράς ή ακόμα και των θεμελιωδών ζωτικών συμφερόντων και την μεταβολή στο αίσθημα του “ανήκειν”.

Ενσωμάτωση (Integration): Η διαδικασία σύμφωνα με την οποία οι μετανάστες γίνονται αποδεκτοί σε μια κοινωνία, ως άτομα και ως ομάδα, διατηρώντας συγχρόνως τις πολιτιστικές τους παραδόσεις και τη μητρική τους γλώσσα, αλλά μόνο στον ιδιωτικό και όχι στον δημόσιο βίο.

Ένταξη (Integration): Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, αυτός ο όρος χρησιμοποιείται για να δηλώσει το διαπολιτισμικό μοντέλο ενσωμάτωσης, χωρίς τους παραπάνω περιορισμούς.

Επιπολιτισμός (Acculturation): Η προοδευτική αποδοχή στοιχείων ξένου πολιτισμού από άτομα και ομάδες ενός άλλου πολιτισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ

Ο πρόσφυγας δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Υπάρχει όσο υπάρχει και ο άνθρωπος πάνω στη γη. Οι αιτίες ποίκιλλαν: από τον πόλεμο που εξανάγκασε τη νικημένη φυλή σε εξορία μέχρι την εθελούσια μετανάστευση σε αναζήτηση πιο εύφορης γης. Τα παραδείγματα που μας προσφέρει η ιστορία είναι αναρίθμητα: από τη μαζική μετακίνηση των Εβραίων στην Αίγυπτο και την επιστροφή πίσω στη γη τους στα χρόνια του Μωυσή, την περιπλάνηση των νικημένων Τρώων κατά τον Τρωικό πόλεμο υπό τον Αινεία σε αναζήτηση καινούργιας πατρίδας, τον εκτοπισμό των Εβραίων της Ισπανίας τον 15ο αιώνα, τη μαζική μετακίνηση των προτεσταντών από τις καθολικές Γαλλία και Ισπανία προς Κάτω Χώρες και Αγγλία μέχρι τα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα προς το Νέο Κόσμο μετά τις Ανακαλύψεις από τον 16ο αιώνα και μετά, για να μην αναφέρουμε παρά μόνο κάποιες από αυτές. Μέχρι τον 20ό αιώνα ποτέ οι πρόσφυγες δεν θεωρήθηκαν ως “πρόβλημα” από τη χώρα υποδοχής τους. Ορισμένες φορές μάλιστα η παρουσία τους ήταν επιθυμητή και τους παρείχαν ακόμη και οικονομικά κίνητρα για τη μετανάστευση στη συγκεκριμένη χώρα, όπως στην περίπτωση των διωκόμενων προτεσταντών οι οποίοι μετέφεραν στη νέα πατρίδα πολύτιμη τεχνογνωσία και η οποία συνέβαλλε κατά μεγάλο μέρος στην επερχόμενη εκβιομηχάνιση. Ίσως σε κάποιες περιπτώσεις να υπήρχε ρατσιστική αντιμετώπιση από την πλευρά των κοινωνιών υποδοχής, όπως στην περίπτωση των Εβραίων, (θέμα που έτσι κι αλλιώς χρήζει ιδιαίτερης ανάλυσης) αλλά ποτέ η μετακίνηση πληθυσμών δεν υπήρξε πρόβλημα που έπρεπε να τύχει ιδιαίτερου χειρισμού από τις κυβερνήσεις των κρατών ή από κάποιου είδους διεθνές συμβούλιο ή συμφωνία. Τα πράγματα άλλαξαν τον 20ό αιώνα και, πιο συγκεκριμένα, μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ήταν άραγε ζήτημα αριθμών (οι αριθμοί των προσφύγων εκείνη την εποχή έφτασαν σε αδιανόητα μέχρι τότε νούμερα) όπως συχνά υποστηρίχθηκε: Είναι αυτή την εποχή που καθιερώθηκε ο όρος “πρόσφυγας” και είναι τότε που, για πρώτη φορά, το θέμα της μετακίνησης των πληθυσμών απασχόλησε σοβαρά τη διεθνή κοινότητα (η οποία, άλλωστε, ήταν και αυτή δημιούργημα και ανάγκη της εποχής).

Το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου είδε την κατάρρευση των αυτοκρατοριών (αψβουργική, ρωσική, οθωμανική) και το θρίαμβο του έθνους-κράτους. Η νέα πολιτική πραγματικότητα, που ήθελε τους ανθρώπους συγκεντρωμένους στη χώρα καταγωγής τους, αξιώνοντας έτσι την “εθνική” ομοιογένεια, δημιούργησε εκατομμύρια προσφύγων που δεν είχαν πού να πάνε. Το “πρόβλημα” των προσφύγων είχε δημιουργηθεί για πρώτη φορά και η διεθνής κοινότητα στάθηκε ανίκανη να το αντιμετωπίσει. Όταν καμία χώρα δεν ήταν διατεθειμένη (και ούτε και αναγκασμένη) να εγγυηθεί γι'

αυτούς, έπρεπε να επινοηθεί το νομικό καθεστώς που θα τους αποδιδόταν. Ο όρος “πρόσφυγας” χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τότε για να δηλώσει το άτομο που βρισκόταν εκτός νομικού πλαισίου. Ο πρόσφυγας δεν είχε πολιτικά δικαιώματα. Εδώ εμφανίζεται και το εξής παράδοξο: στην Ευρώπη του 20ού και του 21ου αιώνα της οποίας το πολιτικό σύστημα είναι θεμελιωμένο στην έννοια των πολιτικών δικαιωμάτων, εκατομμύρια άνθρωποι βρίσκονται χωρίς πολιτικά δικαιώματα.

Κατά τη Hannah Arendt οι ρίζες του κακού εντοπίζονται ακριβώς στην αρχή της γένεσης αυτού του συστήματος, δηλαδή στη Γαλλική Επανάσταση. Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη από την αρχή κιόλας συνέδεσε τα πολιτικά δικαιώματα με την εθνική ταυτότητα. Ο “Άνθρωπος” στον τίτλο της Διακήρυξης ήταν “ένα αφηρημένο ον που δεν υπήρχε πουθενά”(Arendt, 1973). Βέβαια, όσο όλοι ανήκαν σε κάποιο κράτος δεν υπήρχε πρόβλημα. “Όταν”, όμως, “τα ανθρώπινα όντα έχασαν τη δική τους κυβέρνηση και χρειάστηκε να γυρίσουν στα ελάχιστα δικαιώματά τους (τα υποτιθέμενα αναφαίρετα ανθρώπινα δικαιώματα) δεν είχε απομείνει καμία εξουσία να τους προστατεύσει και κανένας θεσμός να τους τα εγγυηθεί... Η παράταση της ζωής τους οφείλεται στη φιλανθρωπία όχι στο δικαίωμα, γιατί δεν υπάρχει κανένας νόμος για να αναγκάσει τα έθνη να τους ταΐσουν...” (Arendt, 1973). Και, ενώ τα διεθνή συνέδρια ασχολούνταν με τον τύπο του νομικού καθεστώτος και τα πιστοποιητικά που θα έπρεπε να δώσουν στους πρόσφυγες, το πραγματικό ζήτημα ήταν να βρεθεί ένας τρόπος να τους δεχθεί και να αποτελέσει γι' αυτούς μια νέα πατρίδα.

Παρ' όλα αυτά, η γένεση και η επικράτηση του έθνους-κράτους δεν είναι από μόνη της ικανοποιητική εξήγηση για το “πρόβλημα” του πρόσφυγα. Γιατί να μην θεωρούνται οι πρόσφυγες απλά σαν παράγοντας τόνωσης της παραγωγικότητας μιας χώρας (αριθμητικά μεγαλύτερο εργατικό δυναμικό) και γιατί να μην τους προσφέρεται ασυζητητί η ιθαγένεια όπως πολλές φορές έχει συμβεί στο παρελθόν; Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη και άλλες αλλαγές που συνέβησαν από τότε, όπως η άνοδος του ανθρωπισμού, η εμφάνιση του κράτους πρόνοιας, το παγκόσμιο ενδιαφέρον για την υγεία και τα διεθνή συνέδρια για επίλυση συλλογικών προβλημάτων (Saunders, 2017). Αλλά η πιο σημαντική αλλαγή ήταν αυτή που έλαβε μέρος στην κυβερνητική πρακτική. Ακολουθώντας τη σκέψη του Foucault, ας επιχειρήσουμε μία ιστορική αναδρομή σε αυτή τη βάση.

Με την παρακμή του φεουδαλισμού, γύρω στα μέσα του 16ου αιώνα, γεννιέται το κράτος ως συλλογικός συγκεντρωτικός θεσμός. Παράλληλα με αυτό (οι σχέσεις αιτίας-αποτελέσματος δεν θα μας απασχολήσουν εδώ) αναδύθηκε και η πολιτική φιλοσοφία που ασχολήθηκε με ζητήματα όπως ο ρόλος του κράτους, ποιοι ή ποιος πρέπει να κυβερνούν και η τέχνη του να κυβερνάς (Machiavelli, ο Ηγεμόνας). Διάφοροι διανοητές προβληματίστηκαν πάνω στον τρόπο με τον οποίο ο ηγεμόνας θα έπρεπε να συνδυάσει τα άτομα, τα αγαθά και τον πλούτο ώστε να έχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Πώς να κάνει, δηλαδή, τους κατάλληλους χειρισμούς του “υλικού” που διέθετε. Για την καλύτερη και ακριβέστερη γνώση αυτού του υλικού έκανε χρήση της στατιστικής που αναπτύχθηκε επίσης τότε. Όλα αυτά τα δικαιολογούσε η Raison d' état, η προτεραιότητα, δηλαδή, του κράτους

έναντι του κυβερνήτη. (Απόλυτη ρήξη σε σχέση με το παρελθόν, θεωρητικά τουλάχιστον, όταν ο άρχοντας/κυρίαρχος καρπούνταν όλα τα οφέλη). Ήταν η εποχή, κατά τον Foucault, του “διοικητικού κράτους” που την χαρακτήριζε η απολυταρχική εξουσία η οποία θέλει να έχει τον απόλυτο έλεγχο πάνω στους υπηκόους και στην οικονομία. Η αστυνομία και ο μερκαντισμός, αντίστοιχα, ήταν οι εκφάνσεις αυτού του είδους εξουσίας. Ο μερκαντισμός θεωρούσε τον μεγάλο πληθυσμό ως πηγή δύναμης και πλούτου για το κράτος. Όσο μεγαλύτερος ήταν ο πληθυσμός τόσο περισσότερα εργατικά χέρια ήταν στη διάθεση του κράτους. Σαν αποτέλεσμα, η μετανάστευση προς το κράτος ήταν επιθυμητή. Αντίθετα, η μετακίνηση και εγκατάσταση σε άλλες επικράτειες θεωρούνταν μεγάλη απώλεια και για έναν επιπλέον λόγο: θα αύξαινε τη δύναμη ενός άλλου, ανταγωνιστικού κράτους, δεδομένου ότι, εκείνη την εποχή, το σύστημα των κρατών ήθελε τα κράτη σε έναν αέναο ανταγωνισμό μεταξύ τους για τη διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων.

Την εποχή του “διοικητικού κράτους”, πάντα κατά τον Foucault, ακολουθεί αυτή του “κυβερνητικοποιημένου κράτους”, η οποία εντοπίζεται στα τέλη του 18ου αιώνα και χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση της πολιτικής οικονομίας ως τρόπου χειρισμού της οικονομίας αλλά και της εξουσίας. Γίνεται τώρα η διαπίστωση ότι ο λαός δεν είναι απλά το άθροισμα των ατόμων ενός κράτους, τα οποία είναι μόνο παραγωγικές μονάδες, αλλά ότι αυτός ο λαός έχει μια δική του δυναμική οι μεταβλητές της οποίας δεν μπορούν όλες να γίνουν αντικείμενα ελέγχου καθώς έχουν σχέση με τομείς της ύπαρξης οι οποίοι βρίσκονται πέραν της αρμοδιότητας του κράτους. Αν εξαιρέσουμε τις μεταβλητές εκείνες που έχουν σχέση με τη φύση και τα φυσικά φαινόμενα, είναι αυτές που έχουν να κάνουν με την κοινωνική ζωή του ατόμου. Έτσι, σύμφωνα με τις αρχές της πολιτικής οικονομίας και του Φιλελευθερισμού (κυρίαρχου δόγματος της εποχής), μια κυβέρνηση πρέπει να μην παρεμβαίνει σε εκείνες τις μεταβλητές που από μόνες τους, αν αφεθούν ελεύθερες, με την αυτορρύθμιση, μπορούν να οδηγήσουν στο επιθυμητό αποτέλεσμα, δηλαδή την ισορροπία. Το θέμα τώρα για την κυβέρνηση είναι ο χειρισμός των διαδικασιών και όχι ο έλεγχος ή η απαγόρευση. Είναι τώρα που το κράτος αναλαμβάνει τομείς που μέχρι τότε ήταν στα χέρια ιδιωτών όπως η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση, η εκπαίδευση. Σύμφωνα με την καινούργια λογική, λοιπόν, η μετανάστευση πρέπει και αυτή να τύχει χειρισμού. Οι τυχόν μετανάστες ή πρόσφυγες μπορεί να μεταφέρουν ασθένειες από τις οποίες πρέπει να προστατευθεί ο πληθυσμός. Και, αφού το κράτος αναλαμβάνει τώρα νέους ρόλους, αυτούς της προστασίας ή βοήθειας του πληθυσμού, είναι λογικό να το προβληματίζει ποιος ανήκει και ποιος δεν ανήκει σε αυτόν τον πληθυσμό. Έτσι, έχουμε παράλληλα την εμφάνιση των διαφόρων εθνικιστικών και ρατσιστικών ιδεολογιών. Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα η πληθώρα των νόμων που αφορούσαν την εθνικότητα ήταν ένα άλλο χαρακτηριστικό της εποχής. Το πρόβλημα, βέβαια, τότε δεν ήταν ο εθνικισμός αλλά η αύξουσα κινητικότητα των λαϊκών τάξεων μετά την κατάργηση της δουλείας. Τα εθνικά κράτη που άρχισαν να γεννιούνται αντιλήφθηκαν ότι θα έπρεπε να ρυθμίσουν τις εισροές πληθυσμιακών ρευμάτων δεδομένου ότι τώρα ήταν αυτά τα ίδια που είχαν αναλάβει την ευθύνη των πληθυσμών τους. Δεν θα ήταν επιθυμητή,

βέβαια, μια υπερφόρτωση του συστήματος υγείας ή της περίθαλψης των φτωχών. Από την άλλη, θα έπρεπε να ενδυναμωθεί η οικονομία με την ελεύθερη διεξαγωγή του εμπορίου, η οποία πλέον είχε κριθεί απαραίτητη. Ο εθνικισμός, λοιπόν, έθετε μεν όρια αλλά δεν ήταν με βάση αυτόν που συντάσσονταν και εκδίδονταν οι κανονισμοί. Τα διαβατήρια, για παράδειγμα, μπορούσαν να εκδοθούν είτε από τη χώρα προέλευσης είτε από τη χώρα υποδοχής. Οι κανονισμοί ήταν ad hoc ανάλογα με την κατάσταση και το κράτος. Μέχρι, μάλιστα, τις αρχές του 20ού αιώνα πολλά κράτη δεν ζητούσαν καν διαβατήρια για τα διεθνή ταξίδια (Saunders, 2017). Αυτό που έπαιξε ρόλο ήταν η προστασία της οικονομίας (αγορά εργασίας) και της υγείας. Τα “πιστοποιητικά υγείας” επινοήθηκαν εκείνη την εποχή.

Τα πράγματα αλλάζουν ριζικά με το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου: όλα τα κράτη επέβαλλαν αυστηρά μέτρα στην μετακίνηση των πολιτών, μέτρα τα οποία παρέμειναν και μετά τη λήξη του πολέμου. Οι εδραιωμένοι πια εθνικισμοί έβλεπαν παντού κινδύνους για τη σωματική και οικονομική ασφάλεια του γηγενούς πληθυσμού. Η οικονομική κρίση με την ανερχόμενη ανεργία και οι ιδεολογικές διαφορές κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου επιδείνωναν την κατάσταση, δεν ήταν όμως αυτά που τη δημιουργούσαν. Ο Foucault χαρακτηρίζει αυτή την εποχή, η οποία και φτάνει μέχρι τις μέρες μας, “περίοδο της νεοφιλελεύθερης κυβερνητικοποίησης” κατά την οποία ένα σύστημα κρατών, οικονομικά ανταγωνιστικών μεταξύ τους, ασκεί τον διεθνή έλεγχο, η γραμμή του οποίου είναι αποτέλεσμα κοινών αποφάσεων οι οποίες λαμβάνονται σε διεθνείς συναντήσεις και συνέδρια. Είναι η εποχή των διεθνών συνθηκών ειρήνης και των διεθνών οργανισμών (Saunders, 2017). Γίνεται αισθητή η ανάγκη της συνεργασίας και της αμοιβαιότητας για χάρη της προόδου – μιας προόδου που νοείται ως οικονομική και άνευ ορίων - . Η Κοινωνία των Εθνών ήταν ένας τέτοιος οργανισμός που φρόντισε αμέσως μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο να πάρει μέτρα για να ρυθμίσει το πρόβλημα των τεράστιων αριθμών εκτοπισμένων που βρέθηκαν ξαφνικά χωρίς πατρίδα σαν αποτέλεσμα των όρων των συνθηκών ειρήνης. Ο “πρόσφυγας” αρχικά ορίστηκε – με αφορμή την πρώτη ομάδα εκτοπισμένων που είχε να αντιμετωπίσει η Κοινωνία των Εθνών, 800 χιλιάδες Ρώσους που είχαν βρεθεί εκτός της χώρας τους εξαιτίας του εμφύλιου πολέμου στη Σοβιετική Ένωση (Saunders, 2017) - σαν “κάθε άτομο ρωσικής ή αρμενικής καταγωγής που δεν απολαμβάνει πια την προστασία ούτε της Σοβιετικής Ένωσης ούτε της Τουρκικής Δημοκρατίας και που δεν έχει άλλη εθνικότητα.” Αυτός ο ορισμός, στη δεκαετία των 30', υπέστη μια μικρή μεταβολή ως προς το ότι “κάποιος μπορούσε να είναι πρόσφυγας ακόμη και αν τυπικά κρατούσε την εθνικότητα του κράτους από το οποίο είχε φύγει” (Saunders, 2017). Μετά από μικρό-αλλαγές, φτάνουμε στο τελικό στάδιο εξέλιξης του ορισμού κατά το Συνέδριο για το Καθεστώς των Προσφύγων (Convention relating to the Status of Refugees) το 1951, που ορίζει τον πρόσφυγα ως κάθε άτομο που “...εξαιτίας ενός καλά εδραιωμένου φόβου εκδίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας ή επειδή είναι μέλος σε μια ειδική κοινωνική ομάδα ή πολιτική ιδεολογίας, βρίσκεται εκτός της χώρας της εθνικότητάς του και είναι ανίκανο ή, εξαιτίας αυτού του φόβου, απρόθυμο να επωφεληθεί από την προστασία αυτής της

χώρας` ή αυτός που, έχοντας μια εθνικότητα και όντας εκτός της χώρας της προηγούμενης διαμονής του σαν αποτέλεσμα τέτοιων γεγονότων, είναι ανίκανος ή, εξαιτίας αυτού του φόβου, απρόθυμος να επιστρέψει σε αυτήν” (Saunders, 2017).

Ο Foucault εντοπίζει τη σχέση ανάμεσα στη γνώση και στην εξουσία καθώς οι κυβερνητικές πρακτικές αυτής της εποχής χρησιμοποιούν και βασίζονται όλο και περισσότερο στις γνώμες των ειδικών και στις έρευνες των ακαδημαϊκών (εγκληματολόγων, αρχαιολόγων, δημογράφων, κ.α.). Η συσσώρευση μεγάλης ποσότητας πληροφορίας έδωσε νέα διάσταση στο προσφυγικό ζήτημα. Τη δεκαετία των 80' τα νέα κύματα προσφύγων από χώρες του παγκόσμιου Νότου, εξαιτίας της πετρελαϊκής κρίσης, της γενικευμένης οικονομικής κρίσης αλλά και των αυταρχικών καθεστώτων, έκαναν αισθητό το γεγονός του ότι ο ορισμός του πρόσφυγα ήταν ανεπαρκής: προέκυψαν επιπλέον κατηγορίες για τις οποίες δεν υπήρχε πρόβλεψη. Όπως, για παράδειγμα, αυτή του οικονομικού μετανάστη. Ο αρχικός ορισμός του 1951 δεν διευρύνθηκε, όπως θα ήταν αναμενόμενο, για να συμπεριλάβει όλες αυτές τις “καινούργιες” κατηγορίες. Αυτό που έγινε ήταν ότι αυξήθηκαν παντού τα περιοριστικά μέτρα για να εμποδιστεί η πρόσβαση των προσφύγων στα ευρωπαϊκά κράτη. Από τις τρεις βιώσιμες λύσεις που είχαν προταθεί μέχρι τότε δηλαδή, του επαναπατρισμού, της ενσωμάτωσης/αφομοίωσης και της επανεγκατάστασης σε άλλο κράτος, αυτή του επαναπατρισμού γινόταν τώρα η πρώτη επιλογή. Νέες μέθοδοι για την “ανακάλυψη” του “αληθινού πρόσφυγα”, σε αντίθεση με αυτόν που ήταν “σε αναζήτηση ασύλου”, εμφανίστηκαν και έγιναν πράξη με τη βοήθεια της τεχνολογίας (δακτυλικά αποτυπώματα, σκανάρισμα του αμφιβληστροειδούς, κ. α.). Δεν φαινόταν, δηλαδή, αρκετός λόγος το ότι κάποιος επιθυμούσε να φύγει από ένα καθεστώς βίας ή φτώχειας σε αναζήτηση καλύτερης τύχης από τη στιγμή που αυτοί οι λόγοι δεν συνέπιπταν με τον αρχικό ορισμό. Και έτσι, η φιγούρα του πρόσφυγα έχει φτάσει να εξισώνεται με αυτήν του κοινού εγκληματία. Μόνο που, στη δική του περίπτωση, ισχύει το “ένοχος μέχρι αποδείξεως του εναντίου”. Οι βασικές διαδικασίες είναι κοινές σε όλα τα κράτη: συνεντεύξεις και επαλήθευση των λεγομένων του από μια ειδική αρχή. Σε πολλές χώρες μάλιστα εφαρμόζεται η πρακτική του εγκλεισμού επ' αόριστον (δηλαδή ώσπου να εκδοθούν τα νόμιμα πιστοποιητικά) σε στρατόπεδα. Ο ανεπιτυχής όρος δικαιολογημένα παραπέμπει στα “στρατόπεδα συγκέντρωσης” των Ναζί.

Ο τρόπος που περιγράφεται ο πρόσφυγας στα διάφορα συνέδρια και στα επίσημα έγγραφα είναι ενδεικτικός για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Χαρακτηρίζεται σαν “βάρος” το οποίο φέρει τον “κίνδυνο κοινωνικής και πολιτικής αναστάτωσης” (Saunders, 2017). Στην συνδιάσκεψη του 1938 στο Evians-les-Bains υπό τον Roosevelt, από την οποία προέκυψε η ίδρυση της IGCR (Intergovernmental Committee on Refugees) μεταφέρουμε : “...η ακούσια μετανάστευση μεγάλων αριθμών ανθρώπων διαφόρων πίστεων...είναι ενοχλητική για την γενική οικονομία...έχει γίνει τόσο μεγάλη που κάνει οξύτερα τα φυλετικά ή θρησκευτικά προβλήματα”(Saunders, 2017). Αλλά και ο τρόπος αντιμετώπισής τους από τις ανθρωπιστικές οργανώσεις, οι οποίες ανέλαβαν, εξαιτίας της απροθυμίας των κυβερνήσεων να τους συνδράμουν οικονομικά, το έργο της υλικής ανακούφισής

τους, δεν βοηθάει και πολύ στο σωστό χειρισμό του θέματος. Οι πρόσφυγες, για τους ανθρωπιστές, είναι απολιτικά όντα τα οποία έχουν ανάγκη βοήθειας όχι δικαιωματικά, με βάση κάποιο γραπτό δίκαιο, αλλά γιατί είναι αξιολύπητοι και άτυχα θύματα των καταστάσεων. Οι ίδιοι οι πρόσφυγες δεν είχαν φωνή στα διάφορα συνέδρια που τους αφορούσαν, αποκλείονταν μάλιστα από αυτά εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις στις οποίες ο ρόλος τους ήταν μηδαμινός και περιοριζόταν στην παροχή πληροφοριών στατιστικού περιεχομένου. Αυτοί που συμμετείχαν σε αυτά τα συνέδρια και είχαν την ευθύνη της εύρεσης λύσεων για το προσφυγικό ζήτημα ήταν κυβερνητικά στελέχη, απεσταλμένοι από σιδηροδρομικές εταιρείες, τελωνεία, υπουργεία οικονομικών. Καθίσταται λοιπόν ολοφάνερο ότι το “πρόβλημα” των κρατών ήταν αυτό που δημιουργούσαν οι πρόσφυγες στην οικονομία τους κατά πρώτο λόγο και, κατά δεύτερο, στην κοινωνική τους διάρθρωση. Η λύση θα ήταν να τους διασκορπίσουν σε κράτη που είχαν ανάγκη από εργατικά χέρια. Αλλά πώς θα γινόταν αυτό χωρίς πιστοποιητικά; Η έκδοση, δηλαδή, πιστοποιητικών θα τους βοηθούσε να μετακινηθούν από τη χώρα για την οποία ήταν βάρος προς άλλες όπου και θα μπορούσαν να βρουν εύκολα δουλειά. Τα πρώτα χρόνια μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, για παράδειγμα, η Γαλλία ήταν η μόνη χώρα που δεχόταν μετανάστες γιατί είχε χάσει εργατικό δυναμικό κατά τη διάρκεια του πολέμου (Saunders, 2017). Αλλά τί γίνεται με το πρόβλημα των ίδιων των προσφύγων;

Τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να ακούγεται και η φωνή των ίδιων των προσφύγων, που είναι μια φωνή διαμαρτυρίας εναντίον της αδικίας που υφίστανται, δηλαδή της παραγνώρισης των δικαιωμάτων τους. Στις 24 Νοεμβρίου 2012, 100 περίπου πρόσφυγες, αιτούντες για άσυλο και οι υποστηρικτές τους πραγματοποίησαν πορεία 35 χιλιομέτρων από το κέντρο υποδοχής προσφύγων στο Traiskirchen μέχρι το κέντρο της Βιέννης και έστησαν κατασκήνωση διαμαρτυρίας μπροστά από την εκκλησία στο πάρκο Sigmund Freud. Παρέμειναν εκεί μέχρι την επέμβαση της αστυνομίας στις 28 Δεκεμβρίου του 2012, η οποία διέλυσε την κατασκήνωση. Η εκκλησία τότε προσκάλεσε τους διαδηλωτές μέσα στον ίδιο το χώρο της. Στις αρχές Μαρτίου του 2013, ο Καρδινάλιος Schönborn κάλεσε τους εναπομείναντες διαδηλωτές να μεταφερθούν στο μοναστήρι Serviten, όπου παρέμειναν μέχρι τις 30 Οκτωβρίου του 2013. Κατά τη διάρκεια των 11 μηνών της διαμαρτυρίας τους, οι πρόσφυγες και οι υποστηρικτές τους έδωσαν μια σειρά συνεντεύξεις τύπου, έκαναν απεργίες πείνας όταν τους αγνοούσαν οι αυστριακές αρχές και πραγματοποίησαν πορεία και διαδήλωση έξω από το Υπουργείο Εσωτερικών, το κτίριο της Βουλής και τα κεντρικά γραφεία της UNHCR. Στις κατασκηνώσεις ζούσαν κοινοβιακά και, σε τακτικά χρονικά διαστήματα, διοργάνωναν συζητήσεις πάνω στα ανθρώπινα δικαιώματα και τη συλλογική δράση, διαγωνισμούς τραγουδιών διαμαρτυρίας και δημόσιες παρουσιάσεις όπου οι πρόσφυγες διηγούνταν τις εμπειρίες τους από την καταδίωξη και κατακράτησή τους. Τα αιτήματά τους ήταν να παραμείνουν στην Αυστρία και, τουλάχιστον, αν η Αυστρία αποφάσιζε να τους εκτοπίσει, να σβηστούν τα αποτυπώματά τους από την EURODAC. Επίσης, να τους δοθεί η άδεια να δουλέψουν για να μην τους τρέφει το κράτος. Τα συνθήματα που αναδύθηκαν από τις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας ήταν: “Όχι στα σύνορα! Όχι στα έθνη! Σταματήστε

τους εκτοπισμούς!”, “Είμαστε εδώ, θα μείνουμε, δεν παρατάμε τα δικαιώματά μας!” ή “Ζητάμε τα δικαιώματά μας!” Το κίνημα το υποστήριξαν Αυστριακοί πολίτες, ΜΚΟ και ακτιβιστές από άλλα μέρη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όμως οργανώθηκε και πραγματοποιήθηκε από τους ίδιους τους πρόσφυγες. Αν και η συγκεκριμένη κατασκήνωση διαλύθηκε, το κίνημα παραμένει ενεργό στην Αυστρία με το όνομα Refugee Protest Camp Vienna.(Saunders, 2017)

Την ίδια περίπου εποχή στη Γερμανία εμφανίστηκε το Refugee Liberation Bus Tours, ουσιαστικά μια κινητή διαμαρτυρία εναντίον του Residenzpflicht, της απαγόρευσης, δηλαδή, εξόδου των αιτούντων για άσυλο έξω από το διαμέρισμα όπου έχουν καταγραφεί, εναντίον των στρατοπέδων και των εκτοπισμών. Μια από τις βασικές τους θέσεις είναι η απόδοση ασύλου σε όλους τους αιτούντες χωρίς να εξαιρούνται αυτοί των οποίων οι λόγοι είναι κοινωνικής και οικονομικής φύσης, ισχυριζόμενοι ότι όλοι οι λόγοι τελικά είναι πολιτικής φύσης. Ένα μήνυμα που ακούγεται συχνά στις διαμαρτυρίες είναι ότι η φτώχεια των χωρών από τις οποίες έφυγαν οφείλεται στην εκμετάλλευση αυτών στις οποίες πήγαν.(Saunders, 2017)

Αναλύσεις που γίνονται πρόσφατα από μελετητές καταλήγουν ότι η πράξη της διεκδίκησης ενός δικαιώματος είναι κάτι πέρα από αυτό: είναι μια πράξη που καθιστά τους διεκδικητές πολιτικά υποκείμενα – και όχι απλά αντικείμενα ανθρωπιστικής βοήθειας - , είναι μια πράξη μέσα από την οποία, μέσω της άρθρωσης του πολιτικού λόγου, κατασκευάζεται μια κοινότητα ανθρώπων που έχουν κοινά αιτήματα, η κοινότητα των προσφύγων και των υποστηρικτών τους. (Saunders, 2017)

Το κίνημα της Πόλης του Ασύλου ξεκίνησε με αφορμή την πολιτική της αγγλικής κυβέρνησης στο θέμα της στέγασης των αιτούντων για άσυλο, ορίζοντας, χωρίς δικαίωμα επιλογής, καταλύματα πολύ απομακρυσμένα μεταξύ τους, με σκοπό την αποφυγή ίδρυσης κοινοτήτων προσφύγων και τον έμμεσο εξαναγκασμό τους σε αναζήτηση ασύλου σε άλλη χώρα, όπως και την αποτροπή εισόδου νέων προσφύγων στην Αγγλία. Ξεκίνησε από την ιδέα να ξαναγίνει η πόλη του Sheffield τόπος θερμής υποδοχής αιτούντων για άσυλο και εξαπλώθηκε σε 80 πόλεις στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία. Η κεντρική ιδέα είναι να δημιουργηθεί μια “κουλτούρα καλωσορίσματος” σε όλη την Αγγλία, ώστε να επηρεαστεί η κυβερνητική πολιτική με μια “διαδικασία κοινωνικής αλλαγής από τα κάτω”. Σαν επίσημο κίνημα, προϋποθέτει την υποστήριξη των τοπικών και άλλων αρχών και οργανισμών. Σαν ανεπίσημο, στην πράξη, λειτουργεί σαν ομπρέλα κάτω από την οποία ήδη υπάρχοντες οργανισμοί, ομάδες και πρωτοβουλίες μπορούν να συνεργαστούν για να επηρεάσουν την κυβερνητική πολιτική και τα μέσα ενημέρωσης και για να καταστήσουν δυνατή, μέσα από την αλληλεπίδραση, τη γνωριμία και την αποδοχή του “ξένου” από τις τοπικές κοινωνίες.(Saunders, 2017)

1.2 Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ

Η Ελλάδα αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση καθώς η απόσπασή της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία συντελέστηκε μόλις τον 19ο αιώνα με συνέπειες και στο ζήτημα που μας ενδιαφέρει. Ως υπήκοοι της Αυτοκρατορίας, συγχρωτίζονταν με άλλες εθνοτικές ομάδες, έχοντας ως κοινό με αυτές τη γη όπου ζούσαν και καλλιεργούσαν, την κοινοτική ζωή με την καθημερινότητά της και την κοινή κατάσταση υποτέλειας στην οθωμανική εξουσία. Η ταυτότητα που τους χαρακτήριζε ως άτομα αλλά και ως επί μέρους ομάδες ήταν αυτή της θρησκείας (την οποία μοιράζονταν και με άλλες ομάδες) και αυτή του τόπου κατοικίας. Στην ερώτηση “από πού είναι αυτός;” ή “ ποιος είναι αυτός;” η απάντηση δεν θα ήταν “είναι Έλληνας” ή “είναι από την Ελλάδα” αλλά “είναι ο Γιάννης από την κάτω Λαγκάδα”. Λίγο πριν την Ελληνική Επανάσταση, τα δυτικά ρεύματα σκέψης επηρέασαν και τους λαούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και, μέσω μιας μερίδας διανοούμενων και πλούσιων εμπόρων “της διασποράς”, εισήχθησαν και στον ελλαδικό χώρο. Η ταυτότητα των κατοίκων του ελληνικού πια κράτους άλλαξε και μετατράπηκε σε εθνική. Οι Έλληνες, όμως, είχαν μεν την εμπειρία της συμβίωσης και της πρόσμειξης με άλλες εθνότητες αρκετά πρόσφατη, καθώς και αυτήν της μετακίνησης και της παραμονής, λόγω του εμπορίου και των σπουδών, σε άλλα κράτη. Από την άλλη, σημαντικό μέρος του “ελληνικού”, κατ' αυτούς, πληθυσμού παρέμενε εκτός των ορίων του ελληνικού κράτους. Η Μεγάλη Ιδέα, που αποτέλεσε το κέντρο της κυβερνητικής πολιτικής μέχρι την Μικρασιατική καταστροφή, είχε σα σκοπό ακριβώς να προσαρτήσει αυτά τα εδάφη στην ελληνική επικράτεια και να απελευθερώσει τους “αλύτρωτους αδερφούς”. Αυτός ήταν ο τρόπος που εκδηλώθηκε ο εθνικισμός στην ελληνική περίπτωση. Προσφυγικά ρεύματα έφταναν στην Ελλάδα από τα τέλη του 19ου αιώνα και άρχισαν να παίρνουν μεγάλες διαστάσεις στις αρχές του 20ού αιώνα. Παράλληλα, με κάθε νέα εδαφική προσάρτηση (Θεσσαλία, Επτάνησα) συνέβαιναν και ανταλλαγές πληθυσμών έτσι ώστε να επέλθει σιγά-σιγά όλο και μεγαλύτερη εθνική κάθαρση. Ως τότε, ο “ξένος” ήταν ο Τούρκος και ο Βούλγαρος. Το ότι, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, έφτασε να θεωρείται ξένος ο μέχρι πρότινος “αλύτρωτος αδερφός” αποτελεί άλλη μια απόδειξη για το ότι το προσφυγικό ζήτημα λίγο έχει να κάνει με την ανάδυση των εθνικισμών. Στην περίπτωση της Ελλάδας τα αίτια των αντιπροσφυγικών αισθημάτων ήταν πολιτικά (διχόνοια ανάμεσα σε βενιζελικούς και βασιλικούς), οικονομικά (η δημόσια δαπάνη για την περίθαλψη των προσφύγων και η υπερφόρτωση της αγοράς εργασίας) και κοινωνικά (η συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας και πολιτισμικής ανωτερότητας των νέοαφιχθέντων). Από την άλλη μεριά, οι ίδιοι οι πρόσφυγες (όρος με ιδιαίτερη ιδεολογική βαρύτητα και που στην περίπτωση της Ελλάδας σφυρηλατήθηκε μετά την έλευση και εγκατάστασή τους στην Ελλάδα και που δεν σήμαινε πλέον το απροστάτευτο διπλωματικό άτομο, αφού η Συνθήκη της Λωζάνης παρείχε την ελληνική υπηκοότητα, αλλά δήλωνε μια καινούργια κοινωνική κατηγορία, αυτή των αξιολύπητων και εξαθλιωμένων που στηρίζονταν στην βοήθεια της πολιτείας και των ανθρωπιστικών οργανώσεων) (Σαλβάνου, 2018) ήταν αρνητικοί στο να ενσωματωθούν στην

ελληνική πραγματικότητα, όχι πλέον γιατί θεωρούσαν προσωρινή την παραμονή τους στην Ελλάδα (η μονιμότητα της κατάστασής τους ήταν αναμφισβήτητη) αλλά γιατί απλούστατα δεν ένιωθαν πολίτες αυτής της χώρας.

Εικόνα 1 *καραβάνι προσφύγων το 1922*

Η “πατρίδα” τους ήταν και θα ήταν για πολύ καιρό αυτή που άφησαν πίσω, στην Ανατολία. Δεν ένιωθαν ότι ανήκαν στο ελληνικό έθνος γιατί, απλούστατα, δεν υπήρχαν κοινές μνήμες και κοινές εμπειρίες που να τους συνδέουν με τους γηγενείς. Και είχαν και τη δική τους ιστορία. Μια ιστορία που χανόταν στα βάθη της Ανατολίας και καμία σχέση δεν είχε με τις εθνικές αξιώσεις σε ένα λαμπρό αρχαιοελληνικό παρελθόν των κατοίκων του ελληνικού κράτους. Από την άλλη, το παρόν που είχαν να αντιμετωπίσουν άμεσα τους υποδείκνυε ρητά ότι αυτή η Ελλάδα, που από εδώ και εμπρός θα ήταν αναγκαστικά η πατρίδα τους, κάθε άλλο παρά τους υποδεχόταν με ανοιχτές τις αγκάλες. Αυτό που βίωναν ήταν η περιθωριοποίηση και η εχθρότητα. Το πρόβλημα, δηλαδή, ήταν διπλό: από τη μια, πώς θα γίνονταν αποδεκτοί οι πρόσφυγες από τον ντόπιο πληθυσμό και από την άλλη, πώς αυτοί θα ενσωματώνονταν στην ελληνική κοινωνία. Η λύση τελικά ήρθε εκ των άνω, από τους διανοούμενους, πράγμα το οποίο απαντά σε ερωτήματα πάνω στη φύση του εθνικισμού ο οποίος δεν είναι “φυσικά εκπορευόμενος” αλλά “κατασκευάζεται”, όπως και σε ερωτήματα για το αν τελικά μια χώρα φτωχή μπορεί να σηκώσει το “βάρος” ενός μεγάλου αριθμού προσφύγων. Οι διανοούμενοι, ντόπιοι και πρόσφυγες, ανακατασκεύασαν τη συλλογική μνήμη των νέων κατοίκων του ελληνικού κράτους μέσα από άρθρα, ακαδημαϊκές εργασίες και επεμβάσεις στην ελληνική ιστοριογραφία ώστε να τους περιλάβει και να εμφανιστεί το συνεχές και αδιάλειπτο της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Ήταν σε αυτό το πλαίσιο που επινοήθηκε το έργο του Παπαρρηγόπουλου που εκλαμβάνει την ελληνική ιστορία σαν μια γραμμική συνεχή πορεία από τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα, που κυλάει διαμέσου των αιώνων με σκοπό, μάλιστα, την εκπλήρωση ενός λαμπρού πεπρωμένου. Τώρα οι ξενόφερτοι γίνονται μέτοχοι αυτού του πεπρωμένου (Σαλβάνου, 2018). Αλλά αυτό που έπαιξε τον

πιο καθοριστικό ρόλο στην όλη διαδικασία της ενσωμάτωσης ήταν ο σχηματισμός “κοινωνιών”-υποκατάστατων όπως σύλλογοι, περιοδικά, διαγωνισμοί, υποτροφίες, προικοδοτήσεις, οι οποίες έπαιξαν το ρόλο του διαμεσολαβητή ανάμεσα στη νέα πραγματικότητα και τις παλιές ταυτότητες του παρελθόντος (Σαλβάνου, 2018). Έτσι, η μνήμη επαναπροσδιορίστηκε μέσα από το νέο κοινωνικό πλαίσιο και, το πιο ενδιαφέρον, επαναπροσδιόρισε και την ίδια την κοινότητα καθώς και τις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της (Σαλβάνου, 2018). Το αποτέλεσμα, τελικά, της ένταξης των προσφύγων εκείνων ήταν ότι όχι μόνο η κοινωνία και η οικονομία της χώρας “άντεξε το βάρος τους” αλλά και έγιναν ο παράγοντας εκείνος που πυροδότησε αλλαγές. Η αγροτική μεταρρύθμιση συντελέστηκε επιτέλους χάρη σε αυτούς. Το σύστημα δημόσιας υγείας και κοινωνικών ασφαλίσεων προωθήθηκε εξαιτίας τους. Η εμφάνιση μιας εύρωστης εργατικής τάξης άλλαξε την πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας (Σαλβάνου, 2018). Το ξένο στοιχείο, λοιπόν, όπως έδειξε το συγκεκριμένο παράδειγμα της ελληνικής εκείνης περίπτωσης, αν αφεθεί ελεύθερο να ζυμωθεί με το ντόπιο, όχι μόνο δεν έχει αρνητικές επιπτώσεις αλλά και συντελεί στον εμπλουτισμό της κοινωνίας και στην προώθηση δυναμικών αλλαγών.

1.3 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Τα τελευταία χρόνια, με την θεαματική αύξηση των μεταναστευτικών εισροών από τον παγκόσμιο Νότο στις χώρες του Βορρά, έδειξαν ότι το μεταναστευτικό θα ήταν πια ένα ζήτημα που θα απασχολούσε μονίμως τις κοινωνίες και τις κυβερνήσεις. Οι αριθμοί των εκτοπισμένων μεγαλώνουν με αύξοντα ρυθμό. Το 2016 υπήρχαν 65,6 εκατομμύρια που ζούσαν σε κατάσταση αναγκαστικού εκτοπισμού, τα 22,5 εκατομμύρια εκ των οποίων εκτοπίστηκαν πέρα από τα διεθνή σύνορα. Τα 17,2 εκατομμύρια από τους τελευταίους υπάγονται στην εντολή της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών και τα υπόλοιπα στην εντολή της Υπηρεσίας Αρωγής και Έργων των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες της Παλαιστίνης στην Εγγύς Ανατολή (UNRWA). Την ίδια χρονιά υποβλήθηκαν 2 εκατομμύρια νέες αιτήσεις για άσυλο (UNHCR, 2017).

Σημαντικό ζήτημα αποτελούσε, μέχρι και την προηγούμενη δεκαετία, η απροθυμία των ευρωπαϊκών κρατών να μιλήσουν για το μεταναστευτικό σε διεθνές επίπεδο, αποκλείοντας τη συνεργασία μεταξύ τους και επωμιζόμενα έτσι όλη την ευθύνη διευθέτησής του, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ελέγξουν απόλυτα τους αριθμούς των εισερχόμενων στα σύνορά τους μεταναστών. Δεδομένου ότι η μετανάστευση είναι σημαντικός παράγοντας για την αγορά εργασίας και για την ανταγωνιστικότητα και ότι η άδηλη μετανάστευση δεν προστατεύεται, δημιουργώντας έτσι ένα εφεδρικό εργατικό δυναμικό που συμφέρει μεσοπρόθεσμα τις κυβερνήσεις, με τους παράνομους να αποφεύγουν τις επαφές με τους κρατικούς θεσμούς, έχουμε σαν αποτέλεσμα την κατάσταση περιθωριοποίησης που χαρακτηρίζει πολλούς αλλοδαπούς. (Αφουξενίδης, 2012)

Το 84% των προσφύγων έχουν εγκατασταθεί σε χώρες με χαμηλότερο εισόδημα αλλά και αυτές με το υψηλότερο εισόδημα παρουσιάζουν σημαντικές αυξήσεις στον αριθμό των εγκαταστημένων σε αυτές προσφύγων. (Δρίτσα, 2020)

Οι αιτούντες για άσυλο δεν δικαιούνται την προστασία που παρέχεται στους πρόσφυγες μέχρις ότου εγκριθεί η αίτησή τους. Η Σύμβαση περιέχει κατευθυντήριες σχετικές με τα δικαιώματα των αιτούντων για άσυλο αλλά η ερμηνεία τους ποικίλλει ανάλογα με το κράτος. Τα άτομα που κάνουν αίτηση για άσυλο υποβάλλονται σε εξέταση από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες ή από το κράτος στο οποίο αναζητούν άσυλο και να αποδείξουν ότι πληρούν τα κριτήρια της Σύμβασης. Σε περιόδους μεγάλης κλίμακας εξόδου, όπως στην περίπτωση της Συρίας, αρκεί η δήλωση καταγωγής από τη συγκεκριμένη χώρα εξόδου για να αποδοθεί το καθεστώς του πρόσφυγα. Το όλο σύστημα απόδοσης καθεστώτος πρόσφυγα και πρόσβασης μέσω αυτού σε δικαιώματα έχει σχεδιαστεί σαν έκτακτη λύση, σε αναμονή της μόνιμης που δεν είναι άλλη από τον αναγκαστικό εκτοπισμό. Οι πρόσφυγες υπόκεινται σε περιορισμούς στην πρόσβαση σε στέγαση, απασχόληση και

υπηρεσίες. Οι μεγαλύτεροι, όμως, περιορισμοί βρίσκονται στα στρατόπεδα προσφύγων. Πρόκειται για κατασκηνώσεις που σχεδιάζονται και οργανώνονται για να δεχθούν και να διαχειριστούν κυμαινόμενους αριθμούς προσφύγων σε περιόδους κρίσης, φροντίζοντας για τη διανομή αγαθών αυτό το συγκεκριμένο διάστημα. Βρίσκονται συνήθως σε αγροτικές περιοχές, μακριά από άλλους οικισμούς. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η μέση διάρκεια του εκτοπισμού κυμαίνεται ανάμεσα σε 10 και 15 χρόνια. Μερικά από τα μεγαλύτερα “προσωρινά” στρατόπεδα βρίσκονται τώρα στην τρίτη δεκαετία της ύπαρξής τους (Δρίτσα, 2020).

Η Ευρώπη, επιδιώκοντας πλέον να ακολουθήσει κοινή πολιτική, πέρασε από την περίοδο κατά την οποία δινόταν προτεραιότητα στη φύλαξη των συνόρων σε αυτή της προσπάθειας ενσωμάτωσης των μεταναστών και την οποία ακολούθησε, μετά το 2004, η περίοδος κατά την οποία δόθηκε βαρύτητα στην επιλεκτική μετανάστευση σε συνδυασμό με την εργασία και στην αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης (Σαρρής, 2014). Η άποψη ότι οι μετανάστες θα τονώσουν δημογραφικά και οικονομικά τον πληθυσμό της Ευρώπης άρχισε να κερδίζει έδαφος. Η συνειδητοποίηση της ανάγκης συνεργασίας μεταξύ της Ε.Ε. και των κρατών-μελών δημιούργησε το “Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης” με σκοπό την πληροφόρηση των κοινοτικών θεσμικών οργάνων (Σαρρής, 2014). Ειδικά προγράμματα, όπως αυτά της Στοκχόλμης, της Φινλανδίας και της Χάγης, προσανατολίζονται στην πρακτική αντιμετώπιση του θέματος της ένταξης. Τα κυριότερα βήματα προς την κατεύθυνση της συνεργασίας των κρατών-μελών σε μια κοινή πολιτική γραμμή είναι:

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ, το Μάιο του 1999, η οποία αντιμετώπισε τα ζητήματα του ασύλου, της διάβασης των συνόρων και της μετανάστευσης ως ύψιστης πολιτικής σημασίας και αποφασίστηκε ότι στο εξής θα ρυθμίζονται από την Ε.Ε., στη βάση προτάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Όρισε ότι μέχρι το 2004 θα πρέπει να έχουν υιοθετηθεί μέτρα για τη δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.(Σαρρής, 2012)

Οι αποφάσεις που πάρθηκαν στο *Τάμπερε της Φινλανδίας* τον Οκτώβριο του 1999, οι οποίες αφορούν στην εφαρμογή των αρχών της μη διάκρισης στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή και την επεξεργασία μέτρων καταπολέμησης του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, την αναγνώριση της αρχής της ίσης μεταχείρισης των υπηκόων των τρίτων χωρών κατ'αναλογία με εκείνη που ισχύει για τους πολίτες της Ένωσης, η αναγνώριση ενός καθεστώτος διευρυμένων δικαιωμάτων για τους επί μακρόν διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών και η πραγματοποίηση μεταγενέστερων ρυθμίσεων για την προστασία κατά της απέλασης και το δικαίωμα διαμονής σε άλλο κράτος μέλος.(Σαρρής, 2012)

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων που αποτέλεσε τη διακήρυξη στη σύνοδο κορυφής στη Νίκαια το Δεκέμβριο του 2000, του οποίου οι διατάξεις εφαρμόζονται σε όλα τα πρόσωπα ανεξάρτητα από εθνικότητα. Τέσσερα από τα άρθρα του Χάρτη αφορούν μόνο σε αλλοδαπούς και περιλαμβάνουν το δικαίωμα ασύλου, την απαγόρευση της δουλείας, της υποχρεωτικής ή

αναγκαστικής εργασίας, της εμπορίας ανθρώπων, την απαγόρευση μαζικών απελάσεων και την απαγόρευση απομάκρυνσης, απέλασης ή έκδοσης αλλοδαπού προς κράτος όπου θα διακινδυνεύσει να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση, την απαγόρευση διακρίσεων λόγω φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής και ιθαγένειας, κ.λ.π. Με τη *Συνθήκη της Λισαβόνας* ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αποτελεί μέρος του πρωτογενούς δικαίου και έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, με την εξαίρεση της Μ. Βρετανίας, της Πολωνίας και της Τσεχίας.(Σαρρής, 2012))

Το πολυετές πρόγραμμα της Χάγης, το οποίο διαδέχθηκε εκείνο του Τάμπερε, για την περίοδο 2005-2010, με στόχο τη ρύθμιση των μεταναστευτικών ροών της Ένωσης, την εδραίωση της συνεργασίας για τη μετανάστευση και τον έλεγχο των συνόρων. Αποφασίστηκε επίσης η διαμόρφωση ενιαίου Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου μέχρι το 2010, η καταπολέμηση του οργανωμένου διασυνοριακού εγκλήματος, η επέκταση της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων σε αστικά και ποινικά θέματα και η πληρέστερη αξιοποίηση/αναβάθμιση της EUROPOL και της EUROJUST.(Σαρρής, 2012))

Η Συνθήκη της Λισαβόνας, από την 1/12/2009, η οποία ρυθμίζει τα ζητήματα της μετανάστευσης και του ασύλου. Επίσης, με αυτήν, η Ένωση αναπτύσσει κοινή μεταναστευτική πολιτική με στόχο να εξασφαλίζει, σε όλα τα στάδια, την αποτελεσματική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, τη δίκαιη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στα κράτη μέλη και την ενισχυμένη πρόληψη της παράνομης μετανάστευσης και της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων.(Σαρρής, 2012)

Το πρόγραμμα της Στοκχόλμης, που αντικαθιστά αυτά του Τάμπερε και της Χάγης, είναι η πιο πρόσφατη εξέλιξη της κοινής μεταναστευτικής πολιτικής. Στόχος του προγράμματος είναι η αναζήτηση πρακτικών λύσεων που θα ομογενοποιήσουν τη μεταναστευτική πολιτική με τις άλλες πολιτικές (του εμπορίου, της απασχόλησης, της υγείας, της εκπαίδευσης) και η ένταξη της μεταναστευτικής πολιτικής της Ένωσης στην εξωτερική πολιτική της ως αναπόσπαστο τμήμα. Ένας άλλος στόχος είναι η σύνδεση της μετανάστευσης με την ανάπτυξη και προτείνονται μέτρα για ασφαλή και χαμηλού κόστους μεταφορά εμβασμάτων, για πιο ενεργή συνεργασία με αντιπροσώπους της διασποράς και για διερεύνηση του ρόλου της ενεργής μετανάστευσης. Το πρόγραμμα στοχεύει επίσης στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, της παράνομης μεταφοράς μεταναστών και της προστασίας ασυνόδευτων ανηλίκων. Διαπιστώνεται η ανάγκη συνεργασίας με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες και τα προγράμματα Περιφερειακής Προστασίας και ενθαρρύνεται η εθελοντική συμμετοχή των κρατών μελών στο κοινό πρόγραμμα επανεγκατάστασης της Ε.Ε. (Σαρρής, 2012)

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης των Υπηκόων Τρίτων Χωρών (2007-2013) ως μέρος του προγράμματος “Αλληλεγγύη και διαχείριση των μεταναστών” προωθεί έμπρακτα την υπόθεση της

ένταξης με χρηματοδότηση δραστηριοτήτων όπως μαθήματα γλώσσας και ιστορίας, σεμινάρια για αυτούς που έρχονται σε άμεση επαφή με τους μετανάστες και προσπάθειες ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης (Σαπρής, 2012).

Αν και, τα τελευταία χρόνια, η διαπίστωση από τη μεριά της Ένωσης ότι η μετανάστευση δεν είναι πληγή αλλά μάλλον επιθυμητή για λόγους δημογραφικής, οικονομικής και πολιτισμικής τόνωσης της ευρωπαϊκής κοινωνίας, δεν έχουν γίνει αποφασιστικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση και δεν έχει πραγματοποιηθεί η ένταξη των μεταναστών στις δυτικές κοινωνίες. Οι λόγοι είναι πολλοί: το ότι το κάθε κράτος-μέλος μπορεί να καθορίσει όπως αυτό θέλει τη μεταναστευτική του πολιτική δημιουργεί δυσλειτουργίες σε ένα σύστημα που δεν μπορεί παρά να νοείται ως ενιαίο. Η παγκοσμιοποίηση και η ελεύθερη μετακίνηση κεφαλαίου, αγαθών και ανθρώπων είναι πια γεγονός αναμφισβήτητο και αναπόδραστο. Οι μεμονωμένες πολιτικές πάνω στο θέμα της διαχείρισης του ανθρώπινου κεφαλαίου μόνο προβλήματα μπορούν να δημιουργήσουν και δίκαια θεωρούνται ως οπισθοδρομικές. Ευτυχώς, γίνονται προσπάθειες για μια κοινή πολιτική γραμμή. Ένα άλλο πρόβλημα είναι οι χρονοβόρες διαδικασίες που, ιδίως σε χώρες όπως η Ελλάδα, απαιτούνται για την απόδοση νομικού καθεστώτος στους αλλοδαπούς, όποιοι και αν είναι οι λόγοι που τους ωθούν να επιλέξουν για μόνιμη εγκατάσταση τη συγκεκριμένη χώρα υποδοχής (είτε είναι οικονομικοί μετανάστες είτε αιτούντες άσυλο). Η απόκτηση ιθαγένειας ή, έστω, άδειας μακράς διαμονής, είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να νιώσουν οι μετανάστες ασφαλείς, αποδεκτοί, με κατοχυρωμένα τα ανθρώπινα και πολιτικά τους δικαιώματα που θα καταστήσουν δυνατή την πρόσβαση σε όλους εκείνους τους θεσμούς του κράτους των οποίων τα οφέλη απολαμβάνουν και οι νόμιμοι πολίτες και μέσω των οποίων μπορούν να πετύχουν την ένταξή τους στη νέα κοινότητα ανθρώπων. Σε διαφορετική περίπτωση θα είναι αποκλεισμένοι, μετέωροι, αόρατοι.

Από μόνος του βέβαια ο εξορθολογισμός του θεσμικού πλαισίου δεν αρκεί. Μεγαλύτερης σημασίας είναι η αποδοχή της ίδιας της κοινωνίας, της οποίας ο ιδεολογικός προσανατολισμός και η νοοτροπία καθορίζονται να μεν και από τα πάνω, χρειάζονται όμως, και κυρίως, οι διαδικασίες από τα κάτω, ο συγχρωτισμός και η επαφή σε κοινές δραστηριότητες, η “χειροπιαστή” διαμεσολάβηση των κοινών εμπειριών. Όσα διατάγματα, νόμοι και κυβερνητικές αποφάσεις και να διαγγελθούν, όσες θεωρίες και να αναπτυχθούν, οι άνθρωποι συμπεριφέρονται και αντιδρούν πάντα μέσα στα όρια της βιωμένης τους καθημερινότητας. Ο Άλλος θα πάνγει να είναι φόβητρο ή ξένος όταν έρθει κοντά, όταν καθίσει δίπλα σου στο θρανίο, όταν συνεργαστεί μαζί σου στη δουλειά, όταν του δοθεί η ευκαιρία να σε βοηθήσει σαν γείτονα, όταν σου δανείσει το cd με την υπέροχη μουσική της χώρας του, όταν γελάσετε μαζί για τις διαφορετικές συνήθειες σας στο τραπέζι και τον διαφορετικό τρόπο που αποκαλείτε τη λέξη “ψωμί”, όταν παίξει μαζί σου στην ίδια ομάδα.

Και, επειδή οι ανθρώπινες σχέσεις απαιτούν τη σύμπραξη και των δύο μελών, απαραίτητο είναι να θέλει και αυτός να έρθει κοντά. Και όχι μόνο να θέλει αλλά και να προσπαθήσει. Να είναι

ανοιχτός, δεκτικός και όχι κρυμμένος στο καβούκι του, κάνοντας συνέχεια δυσμενείς συγκρίσεις με τη μακρινή πατρίδα του και αναπαράγοντας με τους ομοεθνείς του το παρελθόν.

Στην “ποιοτική έρευνα του Ευρωβαρόμετρου” που έγινε πρόσφατα φαίνεται ότι η στάση των μεταναστών απέναντι στην κοινωνία της χώρας υποδοχής αποτελεί σημαντική τροχοπέδη για την αποτελεσματική ένταξή τους σε αυτή (Ν. Σαρρής & Βαρουξή, 2012). Φάνηκε απροθυμία των μεταναστών να κάνουν προσπάθειες προσέγγισης των μελών της χώρας υποδοχής, με κύρια εμπόδια να προβάλλονται ως η άγνοια της γλώσσας, οι διαφορές σε θρησκευτικό και πολιτιστικό επίπεδο και η αρνητική στάση των γηγενών απέναντί τους. Πράγματι, η ίδια έρευνα επισήμανε την αρνητική στάση της κοινωνίας της χώρας υποδοχής απέναντι στους μετανάστες, η οποία εντοπίζεται στις διακρίσεις στον εργασιακό χώρο, στη δυσπραγία του γραφειοκρατικού μηχανισμού, στην ανεπαρκή νομοθετική κάλυψη του μεταναστευτικού ζητήματος, στην επιθετική στάση της αστυνομίας και στην τάση των ντόπιων να αποφεύγουν τους μετανάστες (Ν. Σαρρής & Βαρουξή, 2012).

Η Στατιστική Υπηρεσία της Ε.Ε. πραγματοποίησε πρόσφατα μια μελέτη στην οποία διερευνάται η κοινωνική κατάσταση των μεταναστών σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό της Ένωσης μέσω των “Κοινών Δεικτών Ένταξης” στα πεδία της κοινωνικής ενσωμάτωσης, της εργασίας, της εκπαίδευσης και της πολιτικής συμμετοχής (Ν. Σαρρής & Βαρουξή, 2012). Τα αποτελέσματα δείχνουν σημαντικές διαφορές των δεικτών ιδίως όσον αφορά στις μεγαλύτερες ηλικίες μεταναστών και στις γυναίκες.

Για παράδειγμα, η διαφορά είναι ιδιαίτερα μεγάλη στα ποσοστά αυτοαπασχολούμενων μεταναστών και συνολικού πληθυσμού της Ε.Ε., η οποία διευρύνεται σημαντικά σε κράτη του Νότου και στην Ιρλανδία. Στην Ελλάδα, αυτή η διαφορά φτάνει το 19% (Ν. Σαρρής & Βαρουξή, 2012).

Στον τομέα της εκπαίδευσης, για μετανάστες 25 – 54 χρόνων, παρατηρείται επίσης μεγάλη διαφορά στα ποσοστά των δεικτών. Στην Ελλάδα αυτή η απόκλιση φτάνει τις 11 μονάδες (Ν. Σαρρής & Βαρουξή, 2012). Ενδεικτικές είναι επίσης και οι τεράστιες εισοδηματικές διαφορές, με τα μεγαλύτερα ποσοστά απόκλισης να παρατηρούνται στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Αυστρία. Το μέσο εισόδημα των μεταναστών ηλικίας 25 – 54 χρόνων είναι 75% μικρότερο από το αντίστοιχο ενός Ευρωπαίου πολίτη (Ν. Σαρρής & Βαρουξή, 2012).

Οι χαμηλότερες σχολικές επιδόσεις έχουν καταμετρηθεί στην Ελλάδα και στην Ιταλία, με το ποσοστό διαφοράς να ανέρχεται στο 25% (Ν. Σαρρής & Βαρουξή, 2012).

Το μικρό ποσοστό των μεταναστών που απέκτησαν την ιθαγένεια. Εδώ επισημαίνεται το εξής περίεργο: Στην Ελλάδα, την Ιταλία, την Ισπανία και τη Λιθουανία το μεγαλύτερο ποσοστό που απέκτησε την ιθαγένεια ήταν πάνω από 40 χρόνων ενώ στις άλλες χώρες ήταν μέχρι 39 χρόνων (Ν. Σαρρής & Βαρουξή, 2012). Οφείλεται άραγε στις αργές γραφειοκρατικές διαδικασίες και στα αμέτρητα χρόνια αναμονής;

Ο αριθμός των αδειών μακράς διαμονής που έχει δοθεί σε μετανάστες είναι υπερβολικά μικρός, στην Ελλάδα δε ίσος με μηδέν (Ν. Σαρρής & Βαρουξή, 2012).

Η Ελλάδα έχει γίνει τα τελευταία 25 χρόνια χώρα υποδοχής μεταναστευτικών ροών που προέρχονται από τη Ν.Α. Ευρώπη αλλά και από την Ασία. Οι Σύριοι πρόσφυγες είναι η πιο πρόσφατη περίπτωση εισροής. Δεν υπάρχει ενιαία κυβερνητική πολιτική για την αντιμετώπιση του ζητήματος. Τα δύο μοντέλα, το “παραδοσιακό” και το “μεταρρυθμιστικό” ευνοούν αντίστοιχα πολιτικές περιοριστικές και ανοχής (Κόντης, 2017). Τα χαρακτηριστικά της κυβερνητικής πολιτικής μέχρι πρόσφατα ήταν η πολύπλοκη γραφειοκρατία, οι χρονοβόρες διαδικασίες (οι οποίες ωθούσαν τους αιτούντες στην παράνομη εργασία), η αστυνόμευση, ο διαχωρισμός της μεταναστευτικής πολιτικής ανάλογα με το αν οι μετανάστες είναι νόμιμοι ή παράνομοι και σαφώς πιο ευνοϊκή μεταχείριση των πρώτων (Σαρρής, 2012) με παραχώρηση δικαιωμάτων (όπως η πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα των παιδιών των μεταναστών ανεξάρτητα από την κατοχή άδειας διαμονής).

Το 2001 μειώθηκε ο χρόνος αναμονής για την αίτηση πολιτογράφησης από 15 σε 10 χρόνια. Από την άλλη, οι νόμοι για την υποχρεωτική ασφάλιση, την υγειονομική περίθαλψη και την εγγραφή των παιδιών στα σχολεία δείχνουν ότι υπάρχει μέριμνα για την ένταξη των αλλοδαπών οι οποίοι είναι de facto εγκαταστημένοι στη χώρα. Η υπερβολική γραφειοκρατία, όμως, δυσχεραίνει την όλη διαδικασία.

Το 2005 έγιναν προσπάθειες για απλοποίηση της διαδικασίας χορήγησης άδειας διαμονής και υπήρξε προσανατολισμός προς την κατοχύρωση δικαιωμάτων και την κοινωνική ένταξη καθώς και συμπίεση με την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Σαρρής, 2012).

Το 2007 τη μεταναστευτική πολιτική ανέλαβε το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης με την υπαγόμενη σε αυτό Εθνική Επιτροπή Κοινωνικής Ενσωμάτωσης των Μεταναστών.

Το 2010, με το ν.3852/2010 “Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – πρόγραμμα Καλλικράτης” θεσμοθετήθηκαν τα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών, συμβουλευτικά όργανα που λειτουργούν σε κάθε δήμο, συγκροτούνται με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου και ασχολούνται με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες που κατοικούν στο πλαίσιο του δήμου, με στόχο την κοινωνική συνοχή. Η δημιουργία του θεσμού ήταν αποτέλεσμα, κατά πρώτο λόγο, αναγκαιοτήτων που προέκυψαν σε σχέση με τα προβλήματα θεσμικής φύσης που αντιμετώπιζαν οι μετανάστες και προέκυψε μετά από αίτημα κάποιων ενεργών πολιτών και δημάρχων. Κατά δεύτερο λόγο, για να καλύψει την ανάγκη εναρμόνισης της ελληνικής πολιτικής με αυτήν της Ένωσης και για να γίνουν κοινό κτήμα κάποιες καλές πρακτικές ήδη δοκιμασμένες αλλού. Εξάλλου, ήταν και μια απάντηση στο αίτημα των ίδιων των μεταναστών οι οποίοι θέλουν να έχουν λόγο στον τρόπο διευθέτησης των προβλημάτων τους και, επίσης, απαιτούν να έχουν πρόσβαση στα τοπικά αντιπροσωπευτικά όργανα.

Τα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών συγκαλούνται κάθε δύο μήνες καθώς και έκτακτα σε περίπτωση ανάγκης και στα οποία οι μετανάστες έχουν δικαίωμα πρόσβασης και ενεργής

συμμετοχής. Ως δημοτικοί σύμβουλοι αυτών των συμβουλίων ορίζονται υποχρεωτικά αλλοδαποί από τους εκλεγέντες. Προωθείται έτσι η προσέγγιση ανάμεσα στους αλλοδαπούς και στους μόνιμους κατοίκους και διαλύεται η εικόνα του “επικίνδυνου ξένου”. Οι 219 από τους 325 δήμους της χώρας έχουν προβεί στη σύσταση ΣΕΜ ή πρόκειται να το κάνουν σύντομα (Σαρρής, 2012). Ο νόμος δείχνει την απόφαση της κυβέρνησης να ακολουθήσει την ήδη δοκιμασμένη στο εξωτερικό πρακτική της ανάθεσης της κοινωνικής πολιτικής στις τοπικές διοικήσεις, πρακτική που προτείνει και υπογραμμίζει και η “Ευρωπαϊκή Ατζέντα για την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών” που εγκρίθηκε από την Επιτροπή στις 20-07-2011 και η οποία τονίζει την αναγκαιότητα συμμετοχής των μεταναστών σε όλες τις εκφάνσεις της συλλογικής ζωής των χωρών υποδοχής τους. Η πλήρης ένταξή τους προϋποθέτει την επί ίσοις όροις συμμετοχή σε δικαιώματα και υποχρεώσεις, λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν είναι μόνο φορείς πολιτιστικής ποικιλομορφίας αλλά μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά, αν αρθούν οι περιοριστικοί φραγμοί, στην οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα.

Υπόδειγμα καλής εφαρμογής του θεσμού είναι ο δήμος Κορυδαλλού, ο οποίος έχει 3.000 μετανάστες, όπου είχε ήδη συσταθεί και πριν από το ν. 3852/2010 ένα άτυπο ΣΕΜ, στο οποίο συνεργάστηκαν οι τοπικές αρχές με ΜΚΟ και μεταναστευτικές ομάδες για την καταγραφή του πληθυσμού. Αυτό συνέπεσε με μια ριζική αναδιάρθρωση του Γραφείου Αλλοδαπών και μια εντατική επικοινωνία της δημοτικής αρχής με τους μετανάστες. Από αυτή τη συνεργασία προέκυψε μάλιστα και ένα “Φεστιβάλ εθνικών κοινοτήτων” όπου οι μετανάστες έχουν την ευκαιρία να παρουσιάσουν την κουλτούρα τους. (Σαρρής, 2012)

Ο Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Πολιτικής του 2014 – με οδηγίες της Ε.Ε. - στοχεύει στη μείωση της γραφειοκρατίας και της απλοποίησης των διαδικασιών και, με την “άδεια επί μακρόν διαμένοντος”, δίνει την δυνατότητα ελεύθερης μετακίνησης για λόγους εργασίας σε όλα τα κράτη-μέλη.

Βλέπουμε ότι σε θεσμικό επίπεδο έχουν αρχίσει να γίνονται κάποια βήματα προς την κατεύθυνση της ένταξης. Η επίτευξή της, όμως, προϋποθέτει την αποδοχή της κοινωνίας και αυτό θα συμβεί μέσω του συγχρωτισμού, των κοινών δραστηριοτήτων και της ανταλλαγής σε όλα τα επίπεδα. Το σχολείο, σα θεσμός, παίζει καθοριστικό ρόλο και στην αποδοχή των “ξένων” αλλά και στην ομαλή ένταξη των τελευταίων στην κοινωνία. Η υπό συζήτηση εφαρμογή της διαπολιτισμικής διδασκαλίας θα καταστήσει εφικτή μια επί ίσοις όροις ανταλλαγή καθώς, με αυτό τον τρόπο, δεν θα απαιτείται από τους αλλοδαπούς να απαρνηθούν τη δική τους κουλτούρα για χάρη της ένταξης.

Ο αθλητισμός και τα ομαδικά παιχνίδια είναι ένα άλλο πεδίο δράσης προς τη μεριά της κοινωνικοποίησης η σημασία των οποίων τυγχάνει όλο και μεγαλύτερης προσοχής από θεωρητικούς της μετανάστευσης αλλά και από φορείς της μεταναστευτικής πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ

Τα ομαδικά παιχνίδια και τα αθλήματα υπήρξαν και υπάρχουν σε όλες τις κοινωνίες. Αυτό δεν είναι τυχαίο, καθώς το παιχνίδι και η άθληση, εκτός από τη χαλάρωση και την ψυχαγωγία που προσφέρουν και τη σωματική υγεία και ευεξία που εξασφαλίζουν, βοηθούν επίσης στην ανάπτυξη ηθικών αξιών όπως η αυτοεκτίμηση, ο σεβασμός του άλλου, η ανεκτικότητα, το πνεύμα συνεργασίας, στοιχεία που προωθούν την κοινωνική συνοχή. Οι αρχαίοι Έλληνες έδιναν μεγάλη βαρύτητα στην άθληση, την οποία συνέδεαν άρρηκτα με την πνευματική διαύγεια. Με αυτό τον τρόπο καλλιεργούσαν επίσης το ομαδικό πνεύμα αλλά και την άμιλλα. Ο αρχαίος Έλληνας πολίτης ήταν συγχρόνως και αναπόσπαστο μέρος του συνόλου αλλά και ανεξάρτητο πνευματικά και ηθικά άτομο που είχε το θάρρος της γνώμης του και την ευθύνη των πράξεων του. Το αξιοζήλευτο εκείνο πολίτευμα της δημοκρατίας στηρίχθηκε ακριβώς πάνω στη δυναμική αυτών των πολιτών.

Οι σύγχρονες κοινωνίες είναι παράγωγα της παγκοσμιοποίησης και τείνουν προς την ομοιογένεια και την απαξίωση των επί μέρους πολιτιστικών κοινοτήτων και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους (Allen et al., 2010). Η ομοιογένεια αυτή δεν συνεπάγεται, όπως με μια πρώτη ματιά θα μπορούσε κάποιος να υποθέσει, την κοινωνική συνοχή, μέσω μιας ενιαίας κουλτούρας και ενιαίων πολιτιστικών και ηθικών αξιών. Οι πολίτες των σημερινών κοινωνιών αποτελούν το απλό άθροισμα ατόμων στερημένων από δεσμούς και με το πολιτιστικό τους υπόβαθρο και μεταξύ τους. Οι ενοποιητικοί θεσμοί των κοινωνιών του παρελθόντος έχουν καταρρεύσει. Η οικογένεια δεν είναι πια ο πυρήνας της κοινότητας, η σταθερή βάση και το εφαλτήριο της ζωής του ατόμου. Η θρησκεία, παρά τις πρόσφατες προσπάθειες αναβίωσης της δεν έχει την παλιά της δύναμη συνοχής, παρά μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις και σε τοπικό επίπεδο, αν εξαιρέσουμε βέβαια τον μουσουλμανικό κόσμο. Η πολιτική ζωή δεν προσελκύει το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή, κοινοβουλευτική ή μη, του άλλοτε. Δίνει την εντύπωση ότι αναπαράγεται από μόνη της και για χάρη του εαυτού της. Το αποτέλεσμα είναι η ανασφάλεια, η αδιαφορία, η απομόνωση, η απώλεια των αξιών που, με τη σειρά τους, οδηγούν στην αύξηση της εγκληματικότητας και στο ξέφρενο κυνήγι του χρήματος. Προβληματισμένες οι σύγχρονες κυβερνήσεις, αναζητούν τρόπους να επαναφέρουν την κοινωνική συνοχή, να καταστήσουν τους πολίτες ενεργούς και ικανούς να αναλάβουν την ευθύνη της λειτουργίας των κοινοτήτων τους.

Σήμερα θεωρείται πια ότι και τα σπορ μπορούν να βοηθήσουν προς αυτή την κατεύθυνση (Allen et al., 2010). Μπορούν να μας φέρουν κοντά με άλλα άτομα και να χτίσουν σχέσεις που θα

βασίζονται στον αλληλοσεβασμό, την αλληλοεκτίμηση, - που θα προκύψουν από την γνώση του άλλου αλλά και του εαυτού μας, τη συνειδητοποίηση των προτερημάτων, των αδυναμιών μας και των δυνατοτήτων μας στην πράξη - τα κοινά ενδιαφέροντα και τους κοινούς στόχους. Στην περίπτωση των μεταναστών, εκεί που ο άλλος είναι όχι μόνο τελείως άγνωστος αλλά και πηγή φόβου και αρνητικών συναισθημάτων, τα σπορ μπορούν να βοηθήσουν να τον γνωρίσουμε, να διαπιστώσουμε διαφορές ή ομοιότητες, να τον συμπαθήσουμε ή να τον αντιπαθήσουμε. Πάντως, θα πάψει να έχει τις τρομακτικές διαστάσεις που του αποδίδαμε προηγουμένως. Ο φόβος ξεκινάει πάντα από το άγνωστο, το οποίο επιτρέπει στη φαντασία να συμπληρώσει την εικόνα με αυθαιρεσίες του μυαλού μας. Αλλά και οι ίδιοι οι μετανάστες μπορούν να βοηθηθούν μέσω των σπορ να ενταχθούν σιγά-σιγά στη χώρα που έχουν επιλέξει να ζήσουν από εδώ και πέρα, καθώς η συμμετοχή σε αυτά και η επαφή με τους ντόπιους θα βελτιώσει τις γλωσσικές τους δεξιότητες, θα τους καταστήσει ικανούς να προβάλλουν τον εαυτό τους και να εκφραστούν σωματικά και λεκτικά, να κάνουν φιλίες και να γνωρίσουν τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της χώρας. Με λίγα λόγια, το περιβάλλον των σπορ θα λειτουργήσει σαν κοινότητα σε μικρογραφία που θα τους εισάγει στην ευρύτερη, αυτή της χώρας υποδοχής.

Μελέτες πάνω στο θέμα έχουν αρχίσει να εκπονούνται αλλά είναι σχετικά λίγες και τα ευρήματα πολλές φορές διφορούμενα. Πολλοί ερευνητές επισημαίνουν ότι τα σπορ αναπαράγουν τις διακρίσεις, τον αποκλεισμό και ότι το περιβάλλον είναι ανταγωνιστικό, με λίγα λόγια όχι ο κατάλληλος χώρος για την επιθυμητή ένταξη των αλλοδαπών. Θα αναφερθούμε ενδεικτικά σε μερικές από αυτές τις έρευνες. Ας ξεκινήσουμε όμως από το θεωρητικό υπόβαθρο, το οποίο, μέχρι σήμερα, έχει να αναδείξει τρεις προσεγγίσεις : το μοντέλο της αφομοίωσης του Gordon (1964) (model of assimilation), το πολυπολιτισμικό μοντέλο της ένταξης του Berry (1980- 1997) (model of integration – multiculturalism) και το μοντέλο της κοινωνικής ένταξης των Elling, De Knop & Knopper (2001) (model of social integration). (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Ο Gordon πρότεινε ένα μοντέλο κατά το οποίο η πρόσληψη στοιχείων της κυρίαρχης κουλτούρας από τους μετανάστες συμβαίνει σε διαφορετικούς βαθμούς-στάδια ανάλογα με το πόσο μένουν προσκολλημένοι στη δική τους κουλτούρα. Το ιδανικό, κατά τον Gordon, είναι η πλήρης αποδοχή της κυρίαρχης κουλτούρας. Το μοντέλο αυτό έχει κατηγορηθεί πρόσφατα σαν εθνοκεντρικό γιατί παρουσιάζει την αποδοχή της κυρίαρχης κουλτούρας ως μονόδρομοι διαδικασία που σκοπό έχει να απαλείψει τελείως τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της μειονοτικής ομάδας.

Το μοντέλο του Berry (Hatzigeorgiadis et al., 2013) προϋποθέτει τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας των διαφόρων εθνοτικών ομάδων από τη μια και συγχρόνως την επαφή τους με τις άλλες ομάδες και κουλτούρες. Αυτός είναι ο ιδανικός τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος κατά τον Berry που προσδιορίζεται με τον όρο *ενσωμάτωση* (integration). Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, η τάση των μεταναστών να υιοθετούν την κουλτούρα της χώρας υποδοχής και να

εγκαταλείπουν τη δική τους ορίζεται ως *αφομοίωση* (assimilation), ενώ το να αποφεύγουν την επικοινωνία και αλληλεπίδραση με την κυρίαρχη κουλτούρα ως *διαχωρισμός* (separation). Τέλος, η έλλειψη ενδιαφέροντος και για την κυρίαρχη κουλτούρα και για τη δικιά τους περιγράφεται με τον όρο *περιθωριοποίηση* (marginalization). Επίσης, το μοντέλο τονίζει ως ιδιαίτερα σημαντική τη στάση της κοινωνίας υποδοχής προς τις διάφορες εθνοτικές ομάδες των μεταναστών, η οποία λειτουργεί ως το άλλο μέλος της εξίσωσης. Η ιδανική για τον Berry στάση είναι αυτή της *πολυπολιτισμικότητας* (multiculturalism), δηλαδή η τάση της κοινωνίας, ενώ διατηρεί την πολιτισμική της ταυτότητα, να είναι ανοιχτή σε επαφές και αλληλεπιδράσεις με το ξένο πολιτιστικό στοιχείο που αντιπροσωπεύουν οι μετανάστες (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Η στάση όμως των μεταναστών απέναντι στην κουλτούρα της χώρας υποδοχής ποικίλλει και σε συνάρτηση του χώρου και του χρόνου. Τα ίδια άτομα είναι ικανά για διαφορετικές επιλογές στο χώρο της εργασίας, της οικογένειας, της διασκέδασης και σε διαφορετικές περιστάσεις. Το μοντέλο των Navas et al. (2005) διαμορφώθηκε για να επεξεργαστεί ακριβώς αυτές τις αποκλίσεις ανάλογα με την κατάσταση στη συμπεριφορά (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Ένα ακόμη βήμα έκαναν οι Elling et al. (2001) (Hatzigeorgiadis et al., 2013) προσδιορίζοντας τρεις *διαφορετικές* διαστάσεις μέσω των οποίων μπορεί να επιτευχθεί η ενσωμάτωση. Με τη *δομική ενσωμάτωση* υπολογίζεται το κατά πόσο το άτομο συμμετέχει σε κοινές δραστηριότητες και θεσμούς όπως η δουλειά, η εκπαίδευση, τα σπορ. Με την *κοινωνιοπολιτισμική ενσωμάτωση* λαμβάνεται υπόψη η ικανότητα του ατόμου για αποδοχή και σεβασμό της διαφορετικότητας. Με τη *συναισθηματική ενσωμάτωση* εκτιμάται ο βαθμός στον οποίο τα άτομα τείνουν να δημιουργούν κοινωνικές επαφές και σχέσεις με άτομα άλλης εθνοτικής ομάδας.

Το μοντέλο όμως του Berry παραμένει το πιο κατάλληλο, μέχρι στιγμής, να εξηγήσει τάσεις και συμπεριφορές στις σημερινές πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Οι περισσότερες έρευνες πάνω στα σπορ ως παράγοντα της κοινωνικής ενσωμάτωσης βασίζονται σε αυτό και εξετάζουν το δίπολο “διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας και επιθυμία αλληλεπίδρασης με στοιχεία/άτομα άλλων πολιτισμών”. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών ποικίλλουν, όπως είναι αναμενόμενο, δεδομένων των διαφορετικών παραγόντων που επηρεάζουν αυτό τον ιδιαίτερο τομέα της κοινωνικής ζωής. Όπως θα φανεί παρακάτω, ο χώρος των σπορ αναπαράγει καταστάσεις ανταγωνισμού, περαιτέρω περιθωριοποίησης και ρατσισμού από τη μία, και ομογενοποίησης, συναδελφικότητας και πολιτισμικής επαφής από την άλλη. Απομένει να εντοπιστούν οι μεταβλητές που ευνοούν την εκάστοτε τάση.

2.2 ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΟΤΙ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΟΥΝ ΤΟΝ ΘΕΤΙΚΟ ΡΟΛΟ ΤΩΝ ΣΠΟΡ

Η μελέτη του Rosenberg et al. (2003) (Hatzigeorgiadis et al., 2013), βασισμένη σε συνεντεύξεις και ομαδικές συζητήσεις σπουδαστών της Αιθιοπίας και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης σε ισραηλίτικο κολλέγιο, ανάδειξε τον σημαντικό ρόλο των σπορ, καθώς η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι μέσω των αθλητικών δραστηριοτήτων κατάφεραν να κοινωνικοποιηθούν και να καταλάβουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ισραηλίτικης κουλτούρας.

Οι Walseth και Fasting (2004), βασίστηκαν στο μοντέλο των Elling et al. (2001) στην έρευνά τους πάνω σε Μουσουλμάνες γυναίκες στη Νορβηγία. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συμμετοχή σε ομαδική σωματική δραστηριότητα βοήθησε στην δομική ενσωμάτωση των αλλοδαπών γυναικών. Μέσω αυτών των δραστηριοτήτων βρήκαν διόδους προς εύρεση εργασίας. Επίσης, ανέδειξαν πλευρές του χαρακτήρα τους διόλου αναμενόμενες σύμφωνα με τις προκαταλήψεις που ισχύουν και στον δυτικό κόσμο και στον μουσουλμανικό για τη συμπεριφορά των γυναικών ως παθητική και δουλοπρεπή. Οι γυναίκες αυτές απέδειξαν ότι πολλές φορές το περιβάλλον αποτελεί κρίσιμο παράγοντα στην εκδήλωση κάποιων εγγενών ιδιοτήτων του ατόμου. Οδηγήθηκαν, έτσι, και στην κοινωνιοπολιτική ενσωμάτωση με τις αλλαγές και στους ρόλους των φύλων (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Η έρευνα των Ito et al. (2011) βασίστηκε στο μοντέλο του Gordon και έγινε με δείγμα παιδιά, πρώτης μέχρι τέταρτης γενιάς μεταναστών, από την Βραζιλία που ζούσαν μόνιμα στην Ιαπωνία. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συμμετοχή στο τζούντο βοήθησε τα παιδιά να μάθουν καλύτερα την ιαπωνική γλώσσα, να γνωρίσουν και να αποδεχτούν στοιχεία της ιαπωνικής κουλτούρας και να κάνουν περισσότερους γιαπωνέζους φίλους (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Οι Stack και Iwasaki (2009) μελέτησαν ένα δείγμα Αφγανών προσφύγων οι οποίοι είχαν πρόσφατα εγκατασταθεί στον Καναδά. Η έρευνα αποκάλυψε ότι η συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες τους διευκόλυνε να προσαρμοστούν στην κοινωνία υποδοχής σε αυτό το δύσκολο στάδιο, να βελτιώσουν τις γλωσσικές τους δεξιότητες και να γίνουν αποδεκτοί από την καναδέζικη κοινωνία (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Οι Guerin, Diiriye, Corrigan και Guerin (2003) διεξήγαγαν μια παρεμβατική έρευνα σε Σομαλές γυναίκες εγκαταστημένες στη Νέα Ζηλανδία. Δημιούργησαν ένα τεχνητό περιβάλλον για ένα πρόγραμμα σωματικής δραστηριότητας με κατά το δυνατό ιδανικές συνθήκες ώστε να τις οδηγήσουν να το επιλέξουν και να το παρακολουθήσουν. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το κατάλληλο περιβάλλον μπορεί να βοηθήσει ώστε τα σπορ ή κάθε είδος ομαδικής σωματικής δραστηριότητας μπορούν να

αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα ενσωμάτωσης στη νέα κουλτούρα. Οι γυναίκες αυτές δημιούργησαν σχετικά εύκολα σχέσεις με άλλες γυναίκες όχι μόνο από τη Νέα Ζηλανδία αλλά και από άλλες εθνοτικές ομάδες (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

2.3 ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΟΥ ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΥΝ ΤΟΝ ΔΙΠΛΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΡΟΛΟ ΤΩΝ ΣΠΟΡ

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει η διαδεδομένη αντίληψη ότι τα σπορ και ιδιαίτερα το ποδόσφαιρο μπορούν να συνεισφέρουν αποτελεσματικά στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων ευρείας κλίμακας όπως η βία, ο ρατσισμός, η εγκληματικότητα, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η χειραφέτηση γυναικών, το “σκασιαρχείο” των μαθητών από το σχολείο, ακόμη και τα περιβαλλοντολογικά προβλήματα. Γιατί άραγε δίνεται τέτοια έμφαση στα σπορ και συγκεκριμένα στο ποδόσφαιρο; Είναι φυσικό να αναρωτηθούμε μήπως εξυπηρετούνται και άλλα συμφέροντα που κρύβονται πίσω από αυτό τον στόχο, καθώς μάλιστα αυτή η αντίληψη δεν στηρίζεται επιστημονικά αφού πολύ λίγες έρευνες έχουν γίνει πάνω στο θέμα, τα αποτελέσματα των οποίων δεν είναι συγκρίσιμα (Müller et al., 2008). Δεν είναι τυχαίο ότι αυτή η υπερβολική εστίαση στα σπορ συμπίπτει χρονικά με την εμφάνιση νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων και πρακτικών ως συνέπεια των πρόσφατων κοινωνικοοικονομικών εξελίξεων που μπορούν να συνοψιστούν στην αποδυνάμωση της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, στις αλλαγές ισορροπίας της οικονομικής πραγματικότητας, στη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και στη συνεπαγόμενη ανάγκη των κυβερνήσεων να βρουν νέες ανέξοδες λύσεις για να συντηρήσουν τον κοινωνικό μηχανισμό, την αναζωπύρωση, με λίγα λόγια, της κοινωνικής και πολιτικής ζωής.

Οι Müller, van Zoonen και de Roode (2008) πραγματοποίησαν μια έρευνα κατά τη διάρκεια του ποδοσφαιρικού τουρνουά στο Άμστερνταμ (AWC) το οποίο γίνεται κάθε χρόνο με σκοπό την διαπολιτισμική επαφή και προώθηση κοινωνικών αξιών όπως ο αλληλοσεβασμός και η ανεκτικότητα. Το 2006 στο τουρνουά του Άμστερνταμ συμμετείχαν 31 “εθνικές” ομάδες μεταναστών οι οποίες αντιπροσώπευαν μεγάλες και μικρές αντίστοιχα εθνοτικές κοινότητες εγκαταστημένες στην πόλη του Άμστερνταμ. Η έρευνα βασίστηκε στο θεωρητικό υπόβαθρο του Foucault για το ρόλο του λόγου (discourse) και της εξουσίας στην αναπαραγωγή της κοινωνικής πραγματικότητας και ιδεολογίας. Ο λόγος συνίσταται στην επανάληψη συγκεκριμένων λεκτικών κατασκευών που ευθύνονται για τη διαμόρφωση κοινωνικών ταυτοτήτων, τον προσδιορισμό σχέσεων και, κατά συνέπεια, αναπαράγουν τις σχέσεις εξουσίας. Ένας συγκεκριμένος λόγος αποκλείει όλους τους άλλους – ιδιαίτερα τους λιγότερο ισχυρούς - ως δυνατότητες και γίνεται κυρίαρχος. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, της έρευνας στο πλαίσιο του τουρνουά AWC, αναζητήθηκε ο τρόπος κατά τον οποίο τα διαφορετικά

δρώντα υποκείμενα, μέσω του λόγου ο οποίος εκφράζεται με τις προσδοκίες τους, τις αξιώσεις τους, τις συνεισφορές τους, διαμορφώνουν το τελικό αποτέλεσμα του αθλητικού αυτού γεγονότος.

Οι ομάδες των δρώντων υποκειμένων θεωρήθηκε ότι ήταν τέσσερις: οι οργανωτές, η τοπική αυτοδιοίκηση (χρηματοδότηση και διαφήμιση), οι συμμετέχοντες-παίκτες, οι θεατές-οπαδοί. Χρησιμοποιήθηκε η συνέντευξη, η ανάλυση των επίσημων λόγων των οργανωτών και χρηματοδοτών και τα ποσοτικά στοιχεία από το ερωτηματολόγιο των επισκεπτών. Εδώ θα δώσουμε κάποια ενδεικτικά παραδείγματα της ανάλυσης και των αποτελεσμάτων που προέκυψαν.

Ο εναρκτήριο λόγος : “ Ιστορικά το ποδόσφαιρο υπήρξε ΤΟ εργαλείο που συνέδεε διαφορετικές κουλτούρες. Μέσω της αγάπης για τη μπάλα, πολλές εθνικότητες που ζουν στις Κάτω Χώρες ήρθαν κοντά, στο Παγκόσμιο Κύπελλο του Άμστερνταμ (AWC)... Ενώ διατηρούν τη δική τους ταυτότητα, οι επισκέπτες και οι συμμετέχοντες του Παγκόσμιου Κυπέλλου του Άμστερνταμ αποκτούν κατανόηση και σεβασμό για άλλες κουλτούρες” (Müller et al., 2008). Παρατηρούμε ότι η έκφραση “ήρθαν κοντά” υπονοεί ότι δεν ήταν κοντά πριν. Ο συγκεκριμένος λόγος (discourse) τις κατασκευάζει λοιπόν εκ των προτέρων ως ξεχωριστές και υπονοεί ότι η πρωτοβουλία των οργανωτών είναι αυτή που θα ενώσει τις ασύνδετες αυτές ομάδες σε μια. Εκλαμβάνει, δηλαδή, την πολιτιστική ομοιογένεια ως το άθροισμα των εθνοτικών κοινοτήτων. Ο τρόπος που θα γίνει η οργάνωση του αθλητικού αυτού γεγονότος θα επηρεαστεί από αυτές τις εκφραστικές κατασκευές. Πράγματι, ο όρος που αρχικά έθεσαν οι οργανωτές για τη συμμετοχή στο τουρνουά ήταν ο μετανάστης να ανήκει σε μια εθνοτική κοινότητα, με αποτέλεσμα, αφού δεν έπαιζαν όλες οι κοινότητες ποδόσφαιρο, να δημιουργηθούν τεχνητές “εθνικές” ομάδες ειδικά για το τουρνουά.

Στο τέλος του τουρνουά, λίγο πριν το εναρκτήριο λάκτισμα του αγώνα ανάμεσα στην Γκάνα και στις Ολλανδικές Αντίλλες, εμφανίστηκε μια λευκή Ολλανδή λυρική τραγουδίστρια, μπήκε ανάμεσα στις δύο ομάδες και τραγούδησε τον ολλανδικό εθνικό ύμνο. Με αυτό τον τρόπο, η κατανόηση της πολυπολιτισμικότητας που είχε σα στόχο το τουρνουά εκφράστηκε συμβολικά με την υπεροχή της κυρίαρχης ολλανδικής κουλτούρας και την υπαγωγή των υπόλοιπων σε αυτή.

Η δημοτική αρχή χρησιμοποίησε παρόμοιες εκφράσεις αν και περίμενε διαφορετικά αποτελέσματα: “ Οι κάτοικοι του Άμστερνταμ αγαπούν την πόλη τους. Και την κουλτούρα τους. Και το ποδόσφαιρο. Γι' αυτό το λόγο οργανώνουμε το Παγκόσμιο Κύπελλο του Άμστερνταμ και πάλι φέτος. 32 ομάδες διαφορετικών εθνικοτήτων θα συναγωνιστούν για το παγκόσμιο κύπελλο. Της πόλης τους. Της πόλης μας. Του Άμστερνταμ”(Müller et al., 2008). Φαίνεται ότι ο κυριότερος στόχος που θέτει η δημοτική αρχή είναι η σφυρηλάτηση μιας ενιαίας αστικής ταυτότητας η οποία θα προάγει την κοινωνική συνοχή, στόχος που δεν επιβαλλόταν από τις προδιαγραφές του προγράμματος χρηματοδότησης, του οποίου οι όροι ήταν η προώθηση κοινωνικής συμμετοχής από τις διάφορες εθνικές ομάδες, η προσέγγισή τους και ο διάλογος μεταξύ τους. Ο παραπάνω λόγος θέτει την κοινή ταυτότητα του κατοίκου του Άμστερνταμ πάνω από τις εθνικές ταυτότητες τις οποίες απορροφά στην κυρίαρχη κουλτούρα. Αφού μόνο έτσι μπορεί να αντιληφθεί την πολυπολιτισμικότητα.

Οι συμμετέχοντες είχαν και αυτοί τους δικούς τους στόχους κυρίως κοινωνικής υφής. Για παράδειγμα, ο προπονητής της κολομβιανής ομάδας ανέφερε ότι δύο λόγοι έπαιξαν ρόλο για τη συμμετοχή : “...να προωθήσουν την Κολομβία και να φέρουν κοντά τους Κολομβιανούς...γιατί οι Κολομβιανοί είναι μάλλον άγνωστοι στις Κάτω Χώρες και τις περισσότερες φορές τους συνδέουν με εμπόριο κοκαΐνης και φασαρίες...”. (Müller et al., 2008) Η κοινωνική συνοχή της δικής τους κοινότητας προείχε, δηλαδή, για τους Κολομβιανούς και ακολουθούσε η καλύτερευση της θέσης τους στην ολλανδική κοινωνία. Τα ίδια πάνω-κάτω ίσχυαν και για άλλες μειονοτικές κοινότητες όπως των Ιρακινών, των Μαροκινών, των Αφγανών, κ.α. Οι ίδιοι οι παίκτες φάνηκε ότι έδιναν προτεραιότητα στη νίκη, ακόμα και με το να πάρουν παίκτες από άλλες εθνοτικές ομάδες, πράγμα το οποίο ερχόταν σε αντίθεση με τους αρχικούς κανόνες για εθνική “καθαρότητα”.

Προς απογοήτευση των οργανωτών και των δημοτικών αρχών, οι θεατές ενδιαφέρονταν μόνο για την δική τους ομάδα και φυσικά, για τη νίκη. Ο λόγος που ήρθαν ήταν για να υποστηρίξουν την ομάδα της χώρας τους, να βρεθούν με συμπατριώτες τους και να διασκεδάσουν.

Η έρευνα έδειξε ότι οι στόχοι που τέθηκαν – και εκφράστηκαν λεκτικά - προσδιόρισαν και τα αποτελέσματα, τα οποία καμία σχέση δεν είχαν με τις αρχικές διακηρύξεις για κατάργηση των συνόρων ανάμεσα στις ομάδες, για προσπάθεια γνωριμίας και επαφής ανάμεσα στις διαφορετικές κουλτούρες. Το τουρνουά απλά αναπαρήγε τις ήδη υπάρχουσες σχέσεις εξουσίας. Αναφερθήκαμε τόσο εκτεταμένα στην συγκεκριμένη έρευνα για να δείξουμε ότι το ποδόσφαιρο - και, γενικά, τα σπορ – δεν είναι ένα είδος πανάκειας για τα κοινωνικοπολιτιστικά προβλήματα και ότι δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται απερίσκεπτα ως λύσεις χωρίς να συνυπολογιστούν οι διάφοροι παράγοντες που παίζουν ρόλο στην πρακτική εφαρμογή τους, όπως οι στόχοι των οργανωτών, το περιβάλλον, ο τρόπος που θα διεξαχθεί το άθλημα-αγώνισμα ώστε να μην είναι ανταγωνιστικό, ο ρόλος των συμμετεχόντων μέσα σε αυτό. Στην περίπτωση του τουρνουά του Άμστερνταμ, θα μπορούσαν οι ομάδες να μην είναι ομοιογενείς στον εθνικό χαρακτήρα τους ώστε να προωθηθεί άμεσα η συνεργασία και η γνωριμία των παικτών και να αποφευχθεί ο φανατισμός εκ μέρους των θεατών. Θα μπορούσε, επίσης, να αποτελεί ένα είδος φεστιβάλ όπου θα παρουσιάζονταν μουσικές, φαγητά, ποτά και θεατρικά δρώμενα όλων των εθνικοτήτων που θα έπαιρναν μέρος.

Η έρευνα των Stodolska και Alexandris (2004) (Hatzigeorgiadis et al., 2013) η οποία μελετούσε τον ρόλο των σπορ στη διαδικασία προσαρμογής στις Ηνωμένες Πολιτείες ανάμεσα σε μετανάστες Κορεάτες και Πολωνούς πρώτης γενιάς, έδειξε ότι οι μετανάστες επιλέγουν κάποια αθλητική δραστηριότητα και για να έρθουν σε επαφή με τους ντόπιους και για να κοινωνικοποιηθούν στη δική τους κοινότητα, διατηρώντας έτσι τις δικές τους εθνικές αξίες.

Οι Allen, Drane, Byon και Mohn (2010) αναζήτησαν τους λόγους επιλογής ενός αθλήματος από φοιτητές από όλο τον κόσμο σε αμερικάνικα Πανεπιστήμια και, συγκεκριμένα, αν αυτοί οι λόγοι είχαν να κάνουν με την διατήρηση της δικής τους κουλτούρας ή της διαπολιτισμικής επαφής και προσαρμογής στο νέο περιβάλλον. Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν ότι οι φοιτητές χρησιμοποιούσαν

τα σπορ κυρίως για τον δεύτερο λόγο. Η ικανότητα μάλιστα της προσαρμογής τους φάνηκε ότι ήταν μεγαλύτερη όταν ασχολούνταν με αυτά τα σπορ πιο ακανόνιστα και για λόγους διασκέδασης παρά όταν αυτή τους η δραστηριότητα ήταν περισσότερο χρονικά οργανωμένη. Για άλλη μια φορά ερχόμαστε αντιμέτωποι με την ποικιλία των παραγόντων που μεσολαβούν όταν πρόκειται να αποφανθούμε θετικά για τον ρόλο των σπορ στην κοινωνική ενσωμάτωση.

2.4 ΜΕΛΕΤΕΣ ΜΕ ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Ο Walseth (2008) (Hatzigeorgiadis et al., 2013) μελέτησε τις περιπτώσεις 15 αθλητριών, μεταναστριών δεύτερης γενιάς, από τις οποίες κάποιες δήλωσαν ότι η οργανωμένη αθλητική δραστηριότητα στην οποία συμμετείχαν τις βοήθησε να δημιουργήσουν σχέσεις και να ενσωματωθούν εύκολα, κάποιες, όμως, ένιωσαν περιθωριοποιημένες λόγω κοινωνικών και πολιτιστικών διαφορών.

Οι Krouwel et al. (2006) (Hatzigeorgiadis et al., 2013) ασχολήθηκαν με τον ανταγωνισμό που μπορεί να προκύψει κατά τη διάρκεια ενός παιχνιδιού ποδοσφαίρου. Η μελέτη, που έγινε στις Κάτω Χώρες, είχε σαν αντικείμενο τις ανταγωνιστικές συμπεριφορές που παρατηρήθηκαν όταν οι αντίπαλες ομάδες αποτελούνταν από τη μια πλευρά από παίκτες της κυρίαρχης κουλτούρας και από την άλλη από μετανάστες. Ο ανταγωνισμός που προέκυψε ανάμεσα στις ομάδες πήρε μάλιστα τη μορφή λεκτικής βίας από τη μεριά των παικτών της κυρίαρχης κουλτούρας και σωματικής από την πλευρά των μεταναστών. Έτσι, φάνηκε για άλλη μια φορά ότι η ομοιογένεια στην διάρθρωση των ομάδων δεν παράγει το επιθυμητό αποτέλεσμα αλλά μάλλον το αντίθετό του.

Μια μελέτη με Κορεάτες Αμερικανούς δεύτερης και τρίτης γενιάς στις Ηνωμένες Πολιτείες των Lee, Dunlap και Scott (2011) (Hatzigeorgiadis et al., 2013) έδειξε ότι οι Κορεάτες όχι μόνο προτιμούσαν να παίζουν με συναθλητές Κορεάτες γιατί, όπως δήλωσαν, είχαν το ίδιο στιλ παιχνιδιού, αλλά και να έχουν επίσης Κορεάτες σαν αντιπάλους. Σε αυτή την περίπτωση, η επιλογή του αθλήματος γίνεται με σκοπό όχι τον επιπολιτισμό αλλά τη διατήρηση των δικών τους εθνικών χαρακτηριστικών.

Σε μια άλλη μελέτη με Κορεάτες παίκτες του μπάσκετ αυτή τη φορά, στις Ηνωμένες Πολιτείες, των Heo και Lee (2007), μερικοί αθλητές, έχοντας κοινωνική υποστήριξη, κατάφεραν να κάνουν σχέσεις ενώ κάποιοι δεν τα κατάφεραν καθώς ένιωσαν ότι τα πολιτιστικά εμπόδια ήταν ανυπέρβλητα (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Οι μαθητές Γυμνασίου διαφορετικών εθνικοτήτων στον Καναδά, στη μελέτη των Doherty και Taylor (2007) δήλωσαν ότι η συμμετοχή τους σε σπορ τους βοήθησε στο θέμα της γλώσσας, στο να προσαρμοστούν στο νέο πολιτιστικό περιβάλλον και στο να κάνουν φίλους, όμως ένιωσαν επίσης πολλές φορές αποκλεισμένοι λόγω διαφορετικότητας (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Οι Brunette, Lariviere, Schinke, Xing και Pickard (2011) μελέτησαν την περίπτωση Κινέζων που βρίσκονταν στον Καναδά για σπουδές. Τα σπορ τους χρησίμευσαν σαν όχημα για να βελτιώσουν τις γλωσσικές τους δεξιότητες, να γνωρίσουν την καναδέζικη κουλτούρα, να κοινωνικοποιηθούν και τελικά να μπορέσουν να ενσωματωθούν. Όμως, παρ' όλα αυτά, δεν τα κατάφεραν να ενσωματωθούν στις αθλητικές ομάδες, οι οποίες αποτελούνταν κυρίως από Καναδούς, με αποτέλεσμα είτε να αποκλειστούν είτε να σχηματίσουν το δικό τους στενό κύκλο (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Οι παραπάνω μελέτες δείχνουν για άλλη μια φορά ότι η ένταξη μέσω των σπορ δεν μπορεί να επιτευχθεί εύκολα ούτε πρέπει να θεωρείται δεδομένη η επιτυχία μιας τέτοιας διαδικασίας. Δράσεις τέτοιου είδους, όταν δεν προκαλούνται αυθόρμητα από τους ίδιους τους μετανάστες, θα πρέπει να οργανώνονται προσεκτικά, να συνυπολογίζονται όλοι οι σχετικοί παράγοντες και, κυρίως, να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στο περιβάλλον των σπορ.

2.5 ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΩΝ ΣΠΟΡ

Οι μέχρι τώρα μελέτες έχουν δείξει ότι η συμμετοχή στα σπορ είτε δεν είναι αρκετή είτε δεν βοηθάει καθόλου στη διαδικασία για μια πετυχημένη ένταξη. Βέβαια, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στον επιθυμητό επιπολιτισμό. Το σίγουρο είναι ότι τα σπορ μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν πλαίσιο, σαν “τόπος συνάντησης” όπου θα έρθουν κοντά διαφορετικές κουλτούρες και, ανάλογα με τα συστατικά στοιχεία αυτής της συνάντησης να ανοίξει ο δρόμος για μια ικανοποιητική προσέγγιση.

Οι Κούλη και Παπαϊωάννου (2009) αναζήτησαν τους παράγοντες που επεμβαίνουν ώστε η συμμετοχή στα σπορ να έχει θετική επίπτωση στην πορεία προς την ένταξη των μεταναστών στο περιβάλλον της φυσικής αγωγής. Η μελέτη, βασισμένη στο μοντέλο του Berry (1980,1997), εξέτασε τη σχέση ανάμεσα σε ένα μαθησιακό περιβάλλον που παρέχει κίνητρα και στην εθνικό-πολιτιστική ταυτότητα, σε μαθητές Γυμνασίου ποικίλης εθνικής προέλευσης στην Ελλάδα. Φάνηκε ότι όταν η εκπαιδευτική διαδικασία ήταν προσανατολισμένη σε στόχους όπως η απόκτηση δεξιοτήτων και η εκπλήρωση ενός συγκεκριμένου έργου, η διαδικασία της ένταξης ήταν ευκολότερη. Όταν, όμως, προείχε ο ανταγωνισμός και η επίδειξη, τα εμπόδια ήταν ανυπέρβλητα (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας της Ψυχολογίας των Σπορ (FEPSAC - European Federation of Sport Psychology), ξεκίνησε ένα ερευνητικό πρόγραμμα με στόχο να διερευνήσει τους παράγοντες εκείνους που καθιστούν ή όχι εφικτή την ένταξη μέσω των σπορ και από την πλευρά της χώρας υποδοχής και από εκείνη των μεταναστών (Hatzigeorgiadis et al., 2012). Το πρόγραμμα μέχρι τώρα έχει συμπεριλάβει 5 χώρες, τη Δανία, Γερμανία, Ελλάδα, Ισπανία και Αγγλία και βασίζεται στο θεωρητικό μοντέλο του Berry (1980, 1997) και στο ερωτηματολόγιο της εννοιολόγησης της “Υπεροχής της Εθνικής – Πολιτιστικής Ταυτότητας” του Ting-Toomey et al. (2000), όπως αυτό

προσαρμόστηκε για τους νέους και χρησιμοποιήθηκε στον τομέα της φυσικής αγωγής από τους Kouli και Papaioannou (2004) (Hatzigeorgiadis et al., 2013). Σύμφωνα με αυτή, “εθνική ταυτότητα ορίζεται σαν η σημασία που δίνει κάποιος στο εθνικό του υπόβαθρο, στις αξίες του και στις πρακτικές του και αντανakλά τη διάσταση της πολιτιστικής διατήρησης του μοντέλου του Berry” (Hatzigeorgiadis et al., 2013) ενώ “πολιτιστική ταυτότητα η σημασία που δίνει κάποιος στο ευρύτερο πολιτιστικό πλαίσιο και αντανakλά τη διάσταση της πολιτιστικής αλληλεπίδρασης του μοντέλου του Berry (Hatzigeorgiadis et al., 2013). Οι Sanchez, Hatzigeorgiadis, Elbe και Ries (2010) δεν κατέγραψαν σημαντικές διαφορές σε αυτές τις διαστάσεις – της εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας- ανάμεσα σε παιδιά που συμμετείχαν σε σπορ και σε εκείνα που δεν συμμετείχαν. Όμως, κάποια προκαταρκτικά στοιχεία, σε σχέση με το περιβάλλον των σπορ, έδειξαν ότι τα παιδιά που δεν κοινωνικοποιούνταν και που έμεναν στο περιθώριο ανέπτυσαν ευκολότερα ρατσιστικές αντιλήψεις και συμπεριφορές από αυτά που ήταν ανοιχτά στη διαπολιτισμική επαφή (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Οι Hatzigeorgiadis et al. (2010) διερεύνησαν τη σχέση εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας και δημογραφικών χαρακτηριστικών σε ένα δείγμα 626 αθλητών και από τη χώρα υποδοχής και από τις μεταναστευτικές κοινότητες της Δανίας, Γερμανίας, Ελλάδας, Ισπανίας και Αγγλίας. Τα ευρήματα αποκάλυψαν ότι οι γυναίκες και οι αθλητές πάνω των 15 ετών επιδείκνυαν μεγαλύτερα ποσοστά στην πολιτιστική ταυτότητα από τους άντρες και από τους μικρότερους αθλητές αντίστοιχα, ενώ μεγαλύτερα ποσοστά στην εθνική ταυτότητα παρουσίαζαν οι αθλητές οι οποίοι συναγωνίζονταν σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο από αυτούς που λάμβαναν μέρος σε αγώνες σε διεθνές ή εθνικό επίπεδο. Για τη σωστή ερμηνεία των αποτελεσμάτων θεωρήθηκε ότι θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι δομές των διαφόρων χωρών και η παράδοσή τους στην υποδοχή μεταναστών (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Μια μελέτη των Elbe, Sanchez, Ries, Kouli και Hatzigeorgiadis (2011) εξέτασε τις διαφορές ανάμεσα σε εθνική και πολιτιστική ταυτότητα ως συνεπακόλουθο του φύλου, του είδους του σπορ και του επιπέδου συμμετοχής. Φάνηκε ότι οι γυναίκες, οι αθλητές των ομαδικών σπορ καθώς και αυτοί των υψηλών επιδόσεων παρουσίασαν τα μεγαλύτερα ποσοστά στην πολιτιστική ταυτότητα και, άρα, μεγαλύτερες πιθανότητες ενσωμάτωσης. Τα αποτελέσματα ήταν αναμενόμενα, καθώς οι μεν γυναίκες, λόγω της συναισθηματικής προσέγγισης των εμπειριών τους, δίνουν έμφαση στην κοινωνική πλευρά της αθλητικής δραστηριότητας, οι αθλητές των ομαδικών σπορ είναι φυσικό να αναπτύσσουν επικοινωνιακές συμπεριφορές λόγω της ίδιας της φύσης του αθλήματος και αυτοί των υψηλών επιδόσεων, λόγω της συχνότητας συμμετοχής τους σε διεθνείς αγώνες, έχουν μεγαλύτερη εμπειρία στις διαπολιτισμικές επαφές (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Οι Morela, Hatzigeorgiadis, Kouli, Elbe και Sanchez (υπό δημοσίευση) διερεύνησαν τη σχέση ανάμεσα στη συνοχή της ομάδας και την εθνική και πολιτιστική ταυτότητα σε ένα δείγμα από νεαρούς μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα αλλά δεν γεννήθηκαν εκεί. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συνοχή της ομάδας σχετίζεται θετικά με την πολιτιστική προσαρμογή (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

Οι Elbe et al. (2013) εξέτασαν το ρόλο ενός περιβάλλοντος που παρέχει κίνητρα στους αθλητές στη διαμόρφωση εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας. Μελετήθηκαν δύο διαφορετικά δείγματα : το ένα από νεαρούς φοιτητές από την Ισπανία που είχε και αθλητές από τη Ν.Αμερική, οι οποίοι έπαιζαν σε ομάδες αποτελούμενες μόνο από Νοτιοαμερικάνους, και το άλλο από την Ελλάδα που είχε και παίκτες από την Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, οι οποίοι έπαιζαν σε μικτές ομάδες. Παρατηρήθηκαν στο δείγμα από την Ελλάδα αυξημένα ποσοστά αισθημάτων περιθωριοποίησης και αφομοίωσης σε σχέση με το δείγμα από την Ισπανία. Αυτό θεωρήθηκε φυσικό, δεδομένου ότι οι αθλητές της ελληνικής ομάδας, μη έχοντας διαμορφωμένη μια συγκεκριμένη εθνική ταυτότητα, αναζητούσαν την επαφή με παίκτες της χώρας υποδοχής, ενώ οι Νοτιοαμερικάνοι της ισπανικής ομάδας, με την εθνική τους ταυτότητα γερά θεμελιωμένη, σκόπευαν κυρίως στη διατήρησή της. Μια περαιτέρω ανάλυση έδειξε για το δείγμα από την Ελλάδα ότι το κατάλληλο περιβάλλον μπορεί να οδηγήσει στη διαμόρφωση πολιτιστικής ταυτότητας ενώ δεν υπήρχαν τέτοιου είδους συμπεράσματα για το δείγμα από την Ισπανία. Η έρευνα έδειξε τελικά ότι, για την ένταξη μέσω των σπορ, ο παράγοντας του περιβάλλοντος μαζί με την κατάλληλη διάρθρωση της ομάδας παίζουν ένα ρόλο που θα πρέπει πάντα να λαμβάνεται υπόψη (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

2.6 ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΕΜΠΟΔΙΖΟΥΝ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΣΕ ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Πολλοί είναι οι λόγοι που μπορεί να στέκουν σαν εμπόδια στη συμμετοχή των μεταναστών στα σπορ. Έχει διαπιστωθεί ότι από τα πιο σημαντικά εμπόδια είναι η έλλειψη γλωσσικών δεξιοτήτων και η δυσκολία επικοινωνίας που αυτή συνεπάγεται, η ηθελημένη ή αναγκαστική κοινωνική απομόνωση και η συνεπαγόμενη έλλειψη κοινωνικής αλληλεπίδρασης, τα εμπόδια πολιτιστικής ή θρησκευτικής φύσης, το αίσθημα ανοικειότητας με τις αθλητικές δραστηριότητες και οι φυλετικές διακρίσεις. Οι λιγότερο ευνοημένες σε σχέση με την αθλητική συμμετοχή είναι οι γυναίκες και τα νεαρά κορίτσια, η θέση των οποίων στις κοινωνίες από τις οποίες προέρχονται και τις αξίες των οποίων αναπαράγουν στις χώρες όπου εγκαταστάθηκαν παίζει πρωταρχικό ρόλο στην απόφασή τους να συμμετέχουν σε σπορ, με αποτέλεσμα να χρειάζεται πολλές φορές η σύμφωνη γνώμη του πατέρα ή να στέκεται σαν εμπόδιο ο ενδυματολογικός κώδικας ή το φυλετικά μικτό περιβάλλον. Έρευνες έχουν καταγράψει σαφώς μικρότερα ποσοστά συμμετοχής γυναικών και κοριτσιών σε αθλητικές δραστηριότητες από εκείνα των ανδρών. Ας μην ξεχνάμε επίσης ότι η διαφορά νοοτροπίας επιβάλλει και διαφορετικές αντιλήψεις για το είδος της διασκέδασης που είναι αρεστή σε κάθε κοινωνία, για το είδος της αθλητικής δραστηριότητας–παιχνιδιού που παραδοσιακά

ευνοεί η κάθε κουλτούρα, καθώς και για τον τόπο που πρέπει αυτή η τελευταία να διεξάγεται.

Όλα αυτά τα εμπόδια πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη σε κάθε παρεμβατική πρωτοβουλία που σκοπό έχει τη διευκόλυνση της κοινωνικής ενσωμάτωσης, για να αποφύγουμε να έχουμε αποτελέσματα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα. Θα πρέπει κάθε φορά να λαμβάνεται υπόψη το πολιτιστικό υπόβαθρο των ατόμων και οι διαφορετικές ανάγκες τους κατά την εκπόνηση οποιουδήποτε παρεμβατικού προγράμματος, αν θέλουμε αυτό να είναι επιτυχημένο, κατά την λήψη αποφάσεων στο πλαίσιο της κυβερνητικής πολιτικής και κατά τη διεξαγωγή οποιασδήποτε έρευνητικής προσπάθειας με αυτό το αντικείμενο, αν θέλουμε να διευρύνουμε τις υπάρχουσες γνώσεις μας πάνω στο θέμα της ένταξης των μεταναστών μέσω του αθλητισμού. (Hatzigeorgiadis et al., 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΣΠΟΡ

Εικόνα 2

Η Ελλάδα, όπως είχαμε την ευκαιρία να διαπιστώσουμε παραπάνω, δεν έχει να επιδείξει καθόλου ευνοϊκούς δείκτες ένταξης των μεταναστών. Τους λόγους θα τους αναζητήσουμε στην οικονομική κρίση, στη συρρίκνωση της πολιτικής και κοινωνικής ζωής που έχουν σαν αποτέλεσμα την άνοδο νεοφιλελεύθερων και ακραίων εθνικιστικών αντιλήψεων, στην απότομη εισροή μεταναστευτικών ρευμάτων τα τελευταία χρόνια σε συνδυασμό με την αδυναμία αποτελεσματικού χειρισμού του φαινομένου εκ μέρους των κυβερνήσεων. Όπως είδαμε, βέβαια, αντιδράσεις όπως η ξеноφοβία και, ακόμα χειρότερα, ο ρατσισμός δεν χαρακτηρίζουν αποκλειστικά την ελληνική κοινωνία. Η Ελλάδα, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων με στόχο την κοινωνική ένταξη των μεταναστών μέσω του αθλητισμού έχει να επιδείξει κάποιες ιδιωτικές πρωτοβουλίες, καθώς και κυβερνητικά προγράμματα χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε. Ρόλο-κλειδί σε αυτές τις δραστηριότητες παίζουν τα ελληνικά Πανεπιστήμια, τα οποία συνεργάζονται με τους κυβερνητικούς φορείς, παρέχοντας ερευνητικό υλικό και καλύπτοντας το θεωρητικό μέρος τους. Θα αναφέρουμε ενδεικτικά:

Το Πρόγραμμα Futbolnet της Barcelona (2019) Με πρωτοβουλία του Δανικού Συμβουλίου για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα, την υποστήριξη του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης και του Ταμείου Ασύλου Μετανάστευσης και Ένταξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της e-trikala, το Εργαστήριο της Άσκησης και Ποιότητας Ζωής του Τμήματος Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού

(ΤΕΦΑΑ) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στα Τρίκαλα, πραγματοποίησε για 3 μήνες, 2 φορές τη βδομάδα, στο ΤΕΦΑΑ ΠΘ ένα πρόγραμμα αθλητικής δραστηριότητας που στόχο είχε την κοινωνικοποίηση νεαρών μεταναστών, ώστε να επιτευχθεί η ομαλή ένταξή τους στην τοπική κοινωνία, τη διάδοση ηθικών και κοινωνικών αξιών και την άμβλυνση κοινωνικών ανισοτήτων και διακρίσεων. Κοινή πίστη όλων των παραγόντων του Προγράμματος υπήρξε η αντίληψη ότι ο αθλητισμός συνιστά το κατάλληλο πλαίσιο για την προώθηση τέτοιων επιδιώξεων, υπό τις προϋποθέσεις, βέβαια, που τηρήθηκαν ως βασικές αρχές κατά την πραγματοποίησή του. Συμμετείχαν αγόρια και κορίτσια, Έλληνες και πρόσφυγες, μαθητές Γυμνασίου και, αργότερα, και δημοτικού. Οι βασικές αρχές στις οποίες δόθηκε έμφαση δεν ήταν η απόκτηση αθλητικών δεξιοτήτων αλλά ο σεβασμός, η συνεργατικότητα, η προσπάθεια και η ομαδική δουλειά. Τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα κάθε φορά να αλλάζουν τους κανόνες του παιχνιδιού και το έκαναν για να ευνοηθούν οι λιγότερο ικανοί και αυτοί που το είχαν περισσότερο ανάγκη. Οι εκπαιδευτές ήταν πάντοτε σε επιφυλακή για να υποστηρίζουν αυτά ακριβώς τα παιδιά. Δεν υπήρχαν διαιτητές στη διάρκεια του παιχνιδιού αλλά ήταν τα ίδια τα παιδιά που ήταν υπεύθυνα για την τήρηση των κανόνων που τα ίδια είχαν θεσπίσει. Νικητής δεν ήτανε αυτός που έβαλε τα περισσότερα γκολ αλλά εκείνος που προσπαθούσε περισσότερο, που τηρούσε τους κανόνες και έπαιζε τίμια. Δεν είναι ανάγκη να αναφέρουμε ότι το Πρόγραμμα είχε τεράστια επιτυχία, κρίνοντας από τις αντιδράσεις των παιδιών, τα οποία ήταν ενθουσιασμένα αφού είχαν διασκεδάσει πολύ και είχαν κάνει νέους φίλους. Το ΤΕΦΑΑ ΠΘ αναλαμβάνει συχνά τα τελευταία χρόνια παρόμοιες δράσεις με πρωτοβουλία του Καθηγητή και Αντιπρύτανη Θεοδωράκη Γιάννη και τα μέλη του εργαστηρίου ψυχολογίας.

Εικόνα 3 Στιγμιότυπο από το πρόγραμμα Futbolnet της Barcelona

Η συγκεκριμένη δραστηριότητα απέδειξε στην πράξη ότι τα σπορ, ακόμη και το ποδόσφαιρο, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως πλαίσιο για την προώθηση πολιτικών ένταξης, με τη σωστή διάρθρωση των ομάδων και τη σωστή καθοδήγηση ώστε να αποκλείονται ο ανταγωνισμός, η επιθετικότητα και οι διακρίσεις. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η όλη διαδικασία θύμιζε τη διαδικασία σύναψης του Κοινωνικού Συμβολαίου του Rousseau. Στη συγκεκριμένη, βέβαια, περίπτωση δεν μπορούμε να μιλάμε για ποδόσφαιρο αφού ένα παιχνίδι το καθορίζουν οι κανόνες του αλλά δεν έχει και μεγάλη σημασία. Αυτό που λειτούργησε σαν ένα διασκεδαστικό παιχνίδι για παιδιά γιατί δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει με τον ίδιο τρόπο και για ενήλικες; Εξάλλου, παιχνίδια για ενήλικες υπάρχουν σε όλους τους πολιτισμούς και σε όλες τις κοινωνίες.

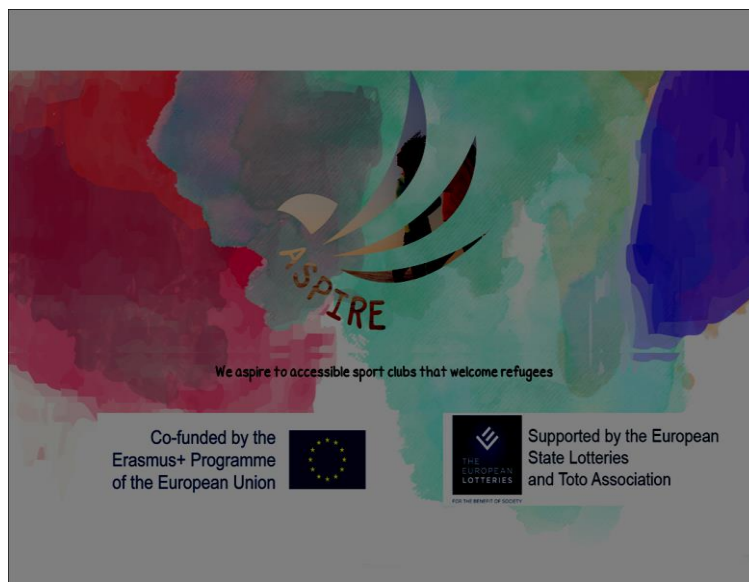
Το Πρόγραμμα OLYMPIA (Ιούνιος 2020) Με την ένταξη της ΓΓΑ (Γενική Γραμματεία Αθλητισμού) στην Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα για την Καινοτομία στον Αθλητισμό (EPSI), το Υφυπουργείο Αθλητισμού δήλωσε συμμετοχή στο χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση πρόγραμμα με θέμα “Ο αθλητισμός ως μέσο για την ενσωμάτωση και την κοινωνική ένταξη των προσφύγων”, ως συνέχεια της αίτησης συμμετοχής για το Πρόγραμμα “Erasmus + Sport 2020”. Η δράση του Προγράμματος περιλαμβάνει τη διοργάνωση αγώνων επάθλου και συμπληρωματικών αθλητικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στις αθλητικές εγκαταστάσεις της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού. Το Πρόγραμμα θέτει σα στόχο την ενσωμάτωση των προσφύγων στις τοπικές κοινότητες υποδοχής, την ανάπτυξη της σωματικής τους δραστηριότητας και την διάδοση των βασικών αξιών του Ολυμπισμού και της κοινωνίας των πολιτών. Προσδιορίζεται σαφώς ο όρος “πρόσφυγες” ως τα “άτομα τα οποία έχουν επίσημο καθεστώς πρόσφυγα, καθώς και τα άτομα που έχουν υποβάλει επισήμως αίτηση αναγνώρισης καθεστώτος πρόσφυγα και των οποίων οι αιτήσεις δεν έχουν ακόμα διεκπεραιωθεί”. Επίσης, στις 22 Απριλίου 2020 κατατέθηκε, με ελληνική πρωτοβουλία, πρόταση διακρατικής κοινοπραξίας για την “Εφαρμογή κανόνων χρηστής διακυβέρνησης στο ερασιτεχνικό ποδόσφαιρο”, σε συνεργασία με τον Κυπριακό Οργανισμό Αθλητισμού, το Υπουργείο Νεότητας και Αθλητισμού της Ρουμανίας και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Με την ένταξη του Υφυπουργείου Αθλητισμού στην EPSI ανοίγουν κανάλια επικοινωνίας με ευρωπαϊκούς φορείς και οργανισμούς με σκοπό την απρόσκοπτη διάδοση καινοτόμων ιδεών και πρακτικών στους τομείς του αθλητισμού και της υγείας.

Παρατηρούμε την έμφαση στον όρο “πρόσφυγες” και την παράλειψη εκείνου του “μετανάστη”. Ό,τι και να σημαίνει αυτό, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι δύο όροι αλληλοκαλύπτονται καθώς τα κριτήρια για τον προσδιορισμό τους είναι συχνά δυσδιάκριτα, όπως ήδη έχουμε αναφέρει στην εισαγωγή αυτής της εργασίας. Επίσης, στους αναφερθέντες στόχους του Προγράμματος είναι η αισθητή η απουσία του στόχου της διαπολιτισμικής ανταλλαγής ιδεών και αξιών. Η διάδοση των ιδεών του Ολυμπισμού και της κοινωνίας των πολιτών που αναφέρονται, όσο αξιέπαινες και να είναι,

κρύβουν το υπονοούμενο της υπεροχής του δυτικού-ευρωπαϊκού-ελληνικού πολιτισμού και προωθούν πρακτικές αφομοίωσης των νεοφερμένων στη δυτική κουλτούρα και όχι ένταξης που εμπλουτίζει και τις δύο κουλτούρες.

Το Πρόγραμμα ASPIRE (Activity, Sport and Play for the inclusion of Refugees in Europe)

(Νοέμβριος 2020) Πρόκειται για ένα επιδοτούμενο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο την κοινωνική ένταξη των προσφύγων και των μεταναστών μέσω του αθλητισμού. Το θεωρητικό μέρος του Προγράμματος έχει αναλάβει ομάδα εμπειρογνομόνων το οποίο έχει εκπονήσει ένα Πρότυπο Εγχειρίδιο Κατάρτισης το οποίο βασίζεται στη διεθνή βιβλιογραφία και περιλαμβάνει πληροφορίες σε θέματα όπως η μετανάστευση, ο διαπολιτισμικός διάλογος, οι προσωπικές προκλήσεις προσφύγων και μεταναστών και οι διάφοροι διαθέσιμοι αθλητικοί οργανισμοί καθώς και πληροφορίες για τον τρόπο πρόσβασης σε αυτούς.

Εικόνα 4

Εδώ, αίρεται η παράλειψη του όρου “μετανάστης” και δίνεται επιπλέον έμφαση στις ανάγκες των ίδιων των μεταναστών-προσφύγων, καθώς και στην έννοια του “διαπολιτισμικού διαλόγου”, έστω και σε θεωρητικό επίπεδο. Η πρόοδος στην αξιολόγηση των στόχων, δεδομένου του μικρού χρονικού διαστήματος των 5 μηνών από το προηγούμενο Πρόγραμμα, είναι ενθαρρυντική.

Η Cosmos F.C. Lesvos Η ερασιτεχνική ποδοσφαιρική ομάδα του ΚΥΤ Μόριας της Λέσβου, που δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία του Γιώργου Πατλάκα και παίκτες πρόσφυγες και μετανάστες του ΚΥΤ. Η ομάδα υπήρξε το κίνητρο για την απόφαση κατάθεσης νέου νομοσχεδίου, το οποίο παρέχει το δελτίο αθλητή σε πρόσφυγες και μετανάστες που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα, στο στάδιο του ερασιτεχνικού αθλητισμού: με άδεια διαμονής σε ισχύ ή σε όσους έχουν βεβαίωση κατάθεσης αίτησης για άδεια διαμονής, σε πολίτες τρίτης χώρας ή ανιθαγενείς, που διαμένουν στη

χώρα και σε αυτούς που δικαιούνται διεθνή προστασία ή που έχουν κάνει αίτηση για διεθνή προστασία. Στην πράξη, αυτό εξουσιοδοτεί τις ομάδες των τοπικών πρωταθλημάτων να δέχονται τρεις και τέσσερις πρόσφυγες ή μετανάστες στην ομάδα για να αγωνίζονται και στα επίσημα παιχνίδια τους. Η ομάδα Cosmos F.C. δεν ήταν αρχικά καλοδεχούμενη από τα τοπικά ερασιτεχνικά σωματεία της Λέσβου και οι προσκλήσεις της για να παίξουν σε φιλικό αγώνα προσέκρουσαν επανειλημμένα σε άρνηση. Στη συνέχεια, όμως, με τη συνεχή τριβή με τους ντόπιους μέσω της μπάλας (η ποδοσφαιρόφιλη τοπική κοινωνία δεν έμεινε αδιάφορη μπροστά στις αναμφισβήτητες ικανότητες των μαύρων προσφύγων-μεταναστών), έγιναν αποδεκτοί και οι απαντήσεις στις προσκλήσεις τους μετατράπηκαν σε θετικές από τις δύο μεγαλύτερες ομάδες του νησιού, τον Αιολικό και την Καλλονή. Το νομοσχέδιο αυτό θεωρείται ως το πιο πρωτοποριακό αυτή τη στιγμή στην Ευρώπη, στον τομέα του αθλητισμού, μετά τον επαναστατικό νόμο “Μποσμάν” τη δεκαετία του 1990, που επέτρεψε τις μεταγραφές “ξένων” παικτών στα εθνικά πρωταθλήματα.

Εικόνα 5 Η Cosmos FC στην Λέσβο

Πρόκειται για την περίπτωση μιας ιδιωτικής πρωτοβουλίας που ξεπέρασε σε δυναμική και φαντασία όλα τα κυβερνητικά προγράμματα. Μια πρωτοβουλία που αποδεικνύει ότι ο αυθορμητισμός και η δραστηριοποίηση των τοπικών κοινωνιών είναι ο χώρος που θα αναζητήσουμε τις ρίζες της κοινωνικής αλλαγής. Σε αυτό το περιβάλλον, το ποδόσφαιρο μπόρεσε και λειτούργησε σα συνδετικός κρίκος.

Το Πρόγραμμα RePower (2020): Ένταξη των προσφύγων με αναπηρία μέσω του αθλητισμού:

Αυτό το πρόγραμμα διαχειρίζεται η Ελληνική Παραολυμπιακή Επιτροπή με εταίρο την Equal Society, στο πλαίσιο του Προγράμματος Active citizens fund, με το τελευταίο να επιχορηγείται στην Ελλάδα από κοινού από το Ίδρυμα Μποδοσάκη και το SolidarityNow. (Το διεθνές πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τη Νορβηγία, το Λίχτενστάιν και την Ισλανδία και είναι μέρος του χρηματοδοτικού μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου για την χρονική περίοδο 2014-2021.) Το πρόγραμμα έχει σα στόχο την ανάδειξη του αθλητισμού ως εργαλείου για την σωματική και ψυχική υγεία και την κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων.

Εικόνα 6

Αν και ο χάρτης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων περιλαμβάνει και τις περιπτώσεις αναπηρίας, δεν υπάρχει σαφής αναφορά στην υπο-ομάδα των προσφύγων με αναπηρία, παράλειψη την οποία έρχεται να καλύψει αυτό το πρόγραμμα. Η αναπηρία είναι ένας επιπλέον λόγος για την περιθωριοποίηση των προσφύγων καθώς αδυνατούν να συμμετέχουν σε κοινωνικούς θεσμούς, όπως η εργασία, και, επιπλέον, έχουν να αντιμετωπίσουν συμπεριφορές διακρίσεων, όπως άλλωστε και οι ίδιοι οι πολίτες της χώρας με ειδικές ανάγκες. Ο αθλητισμός μπορεί να αποτελέσει το κοινό σημείο επαφής ανάμεσα στα άτομα με αναπηρία και στις τοπικές κοινότητες. Το RePower, λοιπόν, θέτει ως στόχο την αύξηση της αθλητικής συμμετοχής των προσφύγων με αναπηρία και την ευαισθητοποίηση των κοινοτήτων τους στο θέμα των δικαιωμάτων τους.

Οι δράσεις του προγράμματος περιλαμβάνουν αθλητικές δραστηριότητες στις οποίες θα συμμετέχουν από κοινού, σε μικτές ομάδες, μετανάστες και Έλληνες με προβλήματα αναπηρίας, motivational speaking και αγώνες επίδειξης στα κέντρα φιλοξενίας των προσφύγων, εργαστήρια εκπαίδευσης ώστε αυτά τα άτομα να μπορέσουν να ενταχθούν επίσημα σε αθλητικά σωματεία και εργαστήρια για δημοσιογράφους ώστε να μπορέσουν να έρθουν άμεσα σε επαφή με τα

παραολυμπιακά σπορ και με τον τρόπο που προσεγγίζεται η αναπηρία στο πρόγραμμα.

Το Πρόγραμμα FIT FOR ALL του δήμου Ηρακλείου (2017): Ο δήμος Ηρακλείου κατέθεσε πρόταση με τίτλο “Κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων μέσω αθλητισμού στο Δήμο Ηρακλείου “FIT FOR ALL”, στο πλαίσιο της πρόσκλησης “EAC/S16/2017 – ο αθλητισμός ως μέσο για την ενσωμάτωση και την κοινωνική ένταξη των προσφύγων”, η οποία ήταν και η μόνη που εγκρίθηκε στην Ελλάδα. Το πρόγραμμα έχουν αναλάβει οι υπηρεσίες Αθλητισμού και Κοινωνικής Πολιτικής-Καινοτόμων Δράσεων με τη στήριξη της εταιρείας “Ανάπτυξη Αθλητισμού Ηρακλείου Α.Ε. ΟΤΑ” του Δήμου Ηρακλείου και της “Αναπτυξιακής Ηρακλείου” καθώς επίσης και πολλών αθλητικών συλλόγων.

Εικόνα 7

Το πρόγραμμα βασίζεται στην πεποίθηση ότι ο αθλητισμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη προώθηση της κοινωνικής ένταξης των προσφύγων και να συμβάλλει στην διαπολιτισμική ανταλλαγή πρακτικών και αντιλήψεων, προωθώντας με αυτό τον τρόπο την ιδέα της “ίσης μεταχείρισης και παροχής ίσων ευκαιριών σε όλους τους ανθρώπους, σε μια κοινωνία χωρίς διακρίσεις”. Οι κοινές ψυχαγωγικές δράσεις που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα στοχεύουν στην καταπολέμηση θεμάτων ρατσισμού και ξενοφοβίας.

Το “FIT FOR ALL” περιλαμβάνει οργάνωση αθλητικών ομαδικών ή ατομικών δραστηριοτήτων (ολυμπιακών και παραολυμπιακών) σε τακτική βάση, τη διοργάνωση μικτών εκδηλώσεων για όλες τις ηλικίες, εστιάζοντας συγκεκριμένα στα παιδιά, στους εφήβους και στα άτομα με ειδικές ανάγκες, τη διοργάνωση αθλητικών δραστηριοτήτων για άνδρες, γυναίκες και για όλη την οικογένεια, την πραγματοποίηση τουρνουά με τη συμμετοχή μικτών ομάδων (ντόπιων-προσφύγων) για την επίτευξη της πολιτιστικής αλληλεπίδρασης, την υλοποίηση πολιτιστικών προγραμμάτων διαπολιτισμικού χαρακτήρα, τη διοργάνωση επικοινωνιακών δραστηριοτήτων με επικοινωνιακό υλικό σε 6 γλώσσες, την οργάνωση διεπιστημονικών παιχνιδιών που συνδυάζουν τις αθλητικές δραστηριότητες με την εκπαίδευση-ενημέρωση και τη συμμετοχή των προσφύγων σε 4ήμερη εκδήλωση/φεστιβάλ (αθλητισμού, πολιτισμού, γευσιγνωσίας) με αμφίδρομο όφελος για την κοινωνία και τους συμμετέχοντες.

Το πρόγραμμα “Καλλιπάτειρα”(2006-2008): Πρόκειται για τη συνέχεια του προγράμματος “Ολυμπιακή Παιδεία” και εφαρμόστηκε στα σχολεία την περίοδο 2006-2008. Στόχος του προγράμματος ήταν η προώθηση αξιών όπως η ισότητα, η ισότιμη συμμετοχή στον αθλητισμό και η διάδοσή τους στην κοινωνία, στο πλαίσιο του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής.

Τα θέματα τα οποία κάλυψε το πρόγραμμα ήταν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα του παιδιού, η διαπολιτισμικότητα, η αντιμετώπιση της ξеноφοβίας και του ρατσισμού, η ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση και στην κοινωνία και οι κοινωνικές ανισότητες και ο κοινωνικός αποκλεισμός.

3.2 Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ.

Ας δούμε όμως από κοντά την πλευρά των ίδιων των μεταναστών στον ελληνικό χώρο, ποια είναι η δική τους άποψη, ποιες είναι οι εμπειρίες τους από τη συμμετοχή τους στα σπορ αλλά και έξω από αυτά, πώς αισθάνονται και τι σκέφτονται για την Ελλάδα. Θα χρησιμοποιήσουμε αποσπάσματα από συνεντεύξεις τριών αθλητών του μπάσκετ, οι οποίες δημοσιεύτηκαν στο Sport 24 web TV με τον τίτλο “Κι αν δεν είσαι τόσο καλός όσο ο Αντετοκούνμπο;” και μιας πρώην αθλήτριας του στίβου, της Τζέσικα Ονγίγέτσι Ανοσίκε φοιτήτρια τώρα και ΑΦΡΟfitness Instructor, από την ομαδική συζήτηση “9 Afrogreeks discuss What does “I can't breathe” mean in Greece?”

Τζέσικα: Παλιότερα ασχολιόμουν με το στίβο...έκανα πρωταθλητισμό...ήτανε το 2009...και ήμουν στην ηλικία 13 με 14 ετών και είχαμε κάποιους αγώνες στο στίβο στον Πανελλήνιο κυρίως και έρχεται η προπονήτρια μου εκείνη την ημέρα και μου λέει...Τζέσικα,...εεμ, δεν στόχα πει πιο πριν, στο λέω τώρα...αν βγεις πρώτη και πιάσεις και το όριο θα πας στο Μαναμά...ναι...θα πάω στο Μαναμά για να εκπροσωπήσω την Ελλάδα. Το ακούω εγώ εκείνη τη στιγμή αυτό και λέω, τι λέτε τώρα...θα πάω εγώ...θα ταξιδέψω, θα εκπροσωπήσω την Ελλάδα; Βεβαίως! Θα βάλω τα δυνατά μου, θα τρέξω και...ξαναλέω...μου το είπανε εκείνη τη στιγμή πριν 10, ούτε καν, 5 λεπτά πριν την εκκίνηση και λέω οκ τέλεια, πάμε, λάβετε θέσεις...Δίνω τα δυνατά μου, τρέχω, ήμουν πρώτη, πιάνω το όριο...δηλαδή...βλέπω ότι η προπονήτριά μου ήτανε χαρούμενη, μου λέει μπράβο Τζέσικα, τα κατάφερες, έπιασες το όριο...θα πας στο Μαναμά...λέω τι λέτε τώρα; Πάω στη μητέρα μου, την αγκαλιάζω, χαίρομαι και...ούτε 5 λεπτά δεν πέρασαν και ξαφνικά έρχεται ένας κύριος και μου λέει Τζέσικα, τελικά δεν θα μπορέσεις να πας, λέω γιατί...γιατί δεν είσαι Ελληνίδα, δεν έχεις ελληνική υπηκοότητα, οπότε αυτό που θα κάνουμε είναι η δεύτερη κοπέλα θα πάρει τη θέση σου. Εκείνη τη στιγμή ένιωσα λες και μου κόψανε τα φτερά...εκείνη τη στιγμή ήτανε η πρώτη φορά που ένιωσα ότι όντως I can't breathe δηλαδή κάθομαι και το λέω...το έχω πει εκατό χιλιάδες φορές αυτή την ιστορία και είναι σα χθες γιατί σαν μικρό κορίτσι κι εγώ ήμουν πάρα πολύ καλή στον αθλητισμό εκείνη την εποχή, εε...ο στόχος μου

ήταν...δηλαδή...εντάξει...ζω σε μια χώρα το οποίο το αγαπάω και τώρα ήτανε όνειρο για μένα να πάω να το εκπροσωπήσω κιόλας και λέω τι λέτε βρε; Θα πραγματοποιηθεί. Και ξαφνικά να σου λένε που η δεύτερη δεν έπιασε καν το όριο...συγνώμη που το λέω έτσι αλλά νευριάζω...ότι θα πάρει τη θέση μου επειδή αυτό. Ok. Και εκείνη τη στιγμή ένιωσα... Τζέσικα, ό,τι και να κάνεις σε αυτή τη χώρα.. είτε ξέρω εγώ έχεις και τον καλύτερο προπονητή στην Ελλάδα είτε βγαίνεις πρώτη δεν θα σε πάρουν ποτέ γιατί δεν είσαι Ελληνίδα. Θα παίρνει πάντα η δεύτερη τη θέση σου η τρίτη η τέταρτη και δεν ξέρω κι εγώ τι...

Ετι Ερεμπανάζι, 20 χρόνων: Ήρθα εδώ περίπου στα 8,5 και η πιο έντονη ανάμνηση και η πρώτη βασική ήταν όταν είδα τον πατέρα μου στο αεροδρόμιο κι έμεινα επειδή μούμοιαζε πάρα πολύ. Δεν τον είχα ξαναδεί γιατί όταν είχε μείνει η μάνα μου έγκυος με μένα είχε φύγει ο πατέρας μου για να κάνει το ταξίδι στην Ευρώπη για ένα καλύτερο μέλλον για μένα και τ'αδέρφια μου...Ήμουν ήδη περίπου δέκα χρονών Ελλάδα κι έπρεπε να πάω από πρωί-πρωί να κάνω διάφορα πράγματα μέρες με τις μέρες για να έχω μια άδεια για να μένω σε μια χώρα στην οποία ξέρω την ιστορία της...ξέρω να μιλάω τη γλώσσα της...εεε...γνωρίζω τον πολιτισμό της, έχω πάρα πολλούς ας πούμε φίλους απ'αυτή τη χώρα κι εκείνη τη στιγμή με χτύπησε κι άλλο για να καταλάβω ότι τελικά ίσως δεν είμαι σαν αυτούς...είναι η πρώτη...είναι ότι...εντάξει πέρα από κάποιες μικρές ρατσιστικές επιθέσεις στο γήπεδο και λοιπά που τις έβλεπα σαν αστείο επειδή είχα συνηθίσει πλέον και στο δρόμο και λοιπά λόγω του χρώματος...γενικά...επειδή έμενα στην Κυψέλη που είναι λίγο-πολύ έντονα σε...κάποια γεγονότα...με βοήθησε να απομακρυνθώ και να προφυλαχτώ από τις κακές πλευρές, συνήθειες της γειτονιάς μου ουσιαστικά...(...) Στην Ελλάδα ισχύει ένα...ένας νόμος ότι άμα δεν μπορέσεις να φτιάξεις ένα δελτίο που είναι ουσιαστικά η ταυτότητά σου σε μια αθλητική ομάδα μέχρι τα 15, δεν μπορείς ουσιαστικά μετά τα 15 να εγγραφείς σε κάποιο σύλλογο. (Οι Έλληνες βγάζουν δελτίο σε όποια ηλικία επιθυμούν). Επειδή είχα μια μπορώ να πω επιτυχημένη θητεία στον Παναθηναϊκό από μικρός μέχρι την ηλικία των 19 που ήμουν κι αρχηγός στο εφηβικό τμήμα, αυτόματα είναι σχεδόν απίθανο να με θέλει μια ομάδα στην Α1 επειδή στην Α1 υπάρχουν αυτή τη στιγμή νομίζω 2 θέσεις ξένων...μπορώ να πω ότι όταν έμαθα εκείνο το...όταν μου το είπε αυτό το νέο ο ατζέντης μου...έμεινα λίγο κι απογοητεύτηκα λίγο. (...) Δεν μπορείς να νιώσεις οικεία και...δεν μπορώ να το περιγράψω ακριβώς σε μια χώρα που...συνέχεια...το σύστημά της σου λέει ξεκάθαρα δεν είσαι σαν εμάς δεν είσαι ένας από μας, δεν ανήκεις εδώ...

Νίκος Οντουμπιτάν, 35 χρόνων: Υπήρχαν πάρα πολλά παιδιά που μπορώ...δεν χρειάζεται...δεν υπάρχει λόγος ν'αρχίζουμε να λέμε ονόματα...τα οποία μπορούσαν να παίζουν και παίζανε σε πάρα πολύ υψηλό επίπεδο...εεε...αλλά απλά δεν κάνανε ποτέ την αγάπη τους για το μπάσκετ δεν το κάνανε ποτέ επάγγελμα και...και μείνανε εκεί που μείνανε, κάποιοι ...φύγανε απ' τη ζωή λόγω κατάθλιψης, κάποιοι ακολουθήσανε άλλους δρόμους σκοτεινούς πάλι λόγω κατάθλιψης γιατί πολύ απλά και η ίδια η πολιτεία και το ίδιο το άθλημα δεν τους βοήθησε να ασχοληθούν με αυτό που αγαπάνε και αυτό που ξέρουν να κάνουν καλύτερα, αλλά δεν είχαν όλοι...όλ'αυτά τα παιδιά την τύχη που έχει...και η τύχη...και την τύχη την βάζω μάλλον σε εισαγωγικά την τύχη που έχει...που είχε ο Γιάννης και ο Θανάσης Αντετοκούνμπο...εεε...ο Θανάσης είναι 1,5-2 χρόνια μεγαλύτερος απ'τον Γιάννη...το ταλέντο του είχε

φανεί πολύ πιο νωρίς από τον Γιάννη, το ξέραμε όλοι...το βλέπαμε όλοι...το βλέπαν όλοι...εε...κι αν και ο Θανάσης έπαιζε σε ακόμα στις πιο μικρές κατηγορίες με τον Φιλαθλητικό...εε...από τη Γ' Εθνική είχε αποπειραθεί κάποια στιγμή η ομάδα του Αμαρουσίου να τον πάρει στην ομάδα και στον Σύλλογο και δεν τα κατάφερε λόγω του γνωστού προβλήματος...τα χαρτιά και τα λοιπά...(...) Τότε σημασία τους έδωσε η ελληνική πολιτεία γιατί πολύ απλά είχαν τραβήξει την προσοχή διάφορων ομάδων του MBA, που καταφθάναν τ'αεροπλάνα τότε στην Ελλάδα την άνοιξη του 2013 το ένα μετά το άλλο για να δουν τα φαινόμενα που λέγονταν Αντετοκούνμπο... ξέρω εγώ. Και, κι επίσης ήταν κι αυτό...μετά βγήκε το θέμα ότι εντάζει υπάρχουν κι αυτά τα παιδιά, δεν είναι μόνο ταλέντα είναι και μαύρα...ξαφνικά πρόσεξαν ότι είναι μαύροι...εεμ...και ότι θα θέλανε κι ότι...κι ότι είναι και ανιθαγενείς...είναι ανιθαγενείς. Να σημειώσουμε ότι ο Θανάσης ο Αντετοκούνμπο ήταν και πριν 2 χρόνια ανιθαγενείς και πάλι η πολιτεία δεν έκανε τίποτα αλλά δεν είχαν κατέβει τόσα αμερικανικά αεροπλάνα στη...στη χώρα για να τα διεκδικήσουν. Ενώ τώρα όμως ήρθαν κι οι Αμερικάνοι κι ήρθαν να διεκδικήσουν τα παιδιά...έτσι;...ξαφνικά ζύπνησε η Ομοσπονδία κι είπε κάτι πρέπει να κάνουμε γιατί πολύ απλά χάνουμε τα παιδιά. Την ίδια στιγμή όμως ζύπνησε κι η Νιγηρία η χώρα καταγωγής των παιδιών...έτσι; Κι έτσι μετά είχαμε τα αστεία στησίματα στη...στο Μαξίμου με τον τότε πρωθυπουργό Αντώνη Σαμαρά που κάλεσε το Γιάννη στο...στο Μαξίμου να ...να τον συγχαρεί για την προσπάθειά του...για το ταλέντο του και να πάει στην Αμερική να κατατροπώσει τους Αμερικάνους και να τους εντυπωσιάσει με τα ελληνικά του μαύρα καρφώματα. Εεε...που πάλι εμείς τότε σαν οργάνωση πάλι λέγαμε ότι δεν είναι μόνο ο Θανάσης, δεν είναι μόνο ο Γιάννης είναι κι άλλα διακόσιες χιλιάδες παιδιά και μέσα σ'αυτά είναι και τ'αδέρφια του Γιάννη και του Θανάση...(...) Νιώθω τυχερός, νιώθω πλούτο, νιώθω ευλογία που μεγάλωσα με 3 γλώσσες, με 2 διαφορετικές κουλτούρες... (...) Την ιθαγένεια την δικαιούται μόνο κάποιος που παίζει εξαιρετικό μπάσκετ... (...) Έχουμε φτάσει στο Μάρτιο κι ο νόμος για την ιθαγένεια και...για την απόδοση της δεύτ... την απόδοση της ιθαγένειας στη δεύτερη γενιά δεν έχει εφαρμοστεί...

Θεοφάνης Σαμπανόρ, 21 χρόνων: Είχα ακουστικά, περνούσα το δρόμο, ήτανε πράσινο και θυμάμαι, επειδή δεν άκουγα επειδή είχα τα ακουστικά με τράβηξε ένας αστυνομικός...εεε...στη μέση του δρόμου, με κόλλησε στον τοίχο κι άρχισε να με ψάχνει και να λέει στον άλλο. Πρόσεχε γιατί αυτοί έχουν μαχαίρια. Και κάνω εγώ, ποια μαχαίρια βρε παιδιά; Τι λέτε; Εγώ από μάθημα έρχομαι. Και κάνει ο άλλος όπα! μιλάει ελληνικά αυτός! Ε...και κάνω εγώ, ναι, εδώ έχω γεννηθεί και κάνει άρα είσαι δικός μας, και κάνω, όχι, δεν έχω χαρτιά και κάνει πώς γίνεται αυτό; Λέω, εσείς να μου πείτε, εσείς είστε με το νόμο...Εσύ θα πας στο Αλλοδαπών. Και λέω εγώ, Αλλοδαπών; Μα είμαι γεννημένος εδώ. Πώς γίνεται να με πάτε Αλλοδαπών; Φθάνουμε Αλλοδαπών και το πρώτο πράμα...μας χωρίζουνε σε δύο...όσοι είναι Αφρικανοί και τέτοια από τα δεξιά και όσοι είναι λευκοί...να το πω...αριστερά. Όλοι οι λευκοί να φύγετε. (...) Εγώ στο μέλλον τι θα κάνω; Πρέπει κι εγώ να διαλέξω καμιά δουλειά που κάνουν όλοι...οι περισσότεροι Αφρικανοί να...εεε...να καθαρίζω σπίτι ή δεν ξέρω κι εγώ τι, δηλαδή δεν μπορώ να δουλέψω σε γραφείο; (Χωρίς ιθαγένεια οι απόφοιτοι σχολών δεν μπορούν να δουλέψουν στο ελληνικό δημόσιο). Εγώ δηλαδή δεν θα μπορέσω να ζήσω αυτά τα πράματα...δεν θα μπορέσω να τα

γευτώ αυτά επειδή...για ποιό λόγο...επειδή δεν έχω ένα χαρτί. Πού είμαι; Τι...τι φάση; Δεν αναγνωρίζομαι σε μια χώρα που...εεε...γεννήθηκα, μεγάλωσα, δεν ξέρω τίποτ'άλλο εκτός απ' αυτήν. Πού ανήκω; Γιατί κι όταν πηγαίνω στη Γκάνα μερικές φορές, μου λένε πήγαινε στη χώρα σου, δηλαδή στην Ελλάδα κι όταν είμαι στην Ελλάδα μου λένε πήγαινε στη χώρα σου στη Γκάνα...

Ρατσιστικές επιθέσεις στο γήπεδο και στο δρόμο, αδικαιολόγητη αστυνομική βία, διακρίσεις, αποκλεισμός από θέσεις εργασίας και από ευκαιρίες διάκρισης στον τομέα των σπορ, αυτός είναι ο κόσμος των μεταναστών στην Ελλάδα, μια Ελλάδα που θα διεκδικήσει, όμως, σαν δικούς της τους πρωταθλητές και τη δόξα τους. Και οι μετανάστες μέσα σε όλα αυτά, πικραμένοι αλλά στωικοί, μη μπορώντας να καταλάβουν πώς γίνεται σε μια χώρα που θεωρούν πατρίδα τους γιατί απλούστατα γεννήθηκαν σε αυτή, μιλούν τη γλώσσα της, μοιράζονται τον πολιτισμό της και, πάνω απ' όλα, την αγαπούν, να τους αρνούνται το δικαίωμα να θεωρούνται πολίτες της και να συμμετέχουν σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής αυτής της χώρας. Δεν μπορούν να καταλάβουν πως δεν μπορείς να διαλέξεις την πατρίδα σου αλλά είναι αυτή που σε διαλέγει. Το βάρος της ευθύνης, συνεπώς, για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών δεν πέφτει σε αυτούς τους ίδιους αλλά στη χώρα υποδοχής τους και είναι μια ευθύνη ίσα μοιρασμένη και “από τα πάνω” και “από τα κάτω”. Όταν λοιπόν μιλάμε για ένταξη, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι αυτός ο όρος απευθύνεται κυρίως σε εμάς, στη δική μας διάθεση να υποδεχτούμε και να εντάξουμε στη ζωή μας το νέο στοιχείο που αυτοί αντιπροσωπεύουν. Είμαστε εμείς που χρειάζεται να προσαρμοστούμε και να ενταχθούμε στη νέα ιστορική πραγματικότητα, την πολυπολιτισμικότητα των σημερινών κοινωνιών. Μέσα από τα σπορ, είμαστε εμείς που θα γνωρίσουμε τον Άλλο, θα αναγνωρίσουμε τα ταλέντα του και την αξία του και θα μάθουμε να συνυπάρχουμε.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το “προσφυγικό” είναι σύγχρονο πρόβλημα του δυτικού κόσμου, πρόβλημα των κυβερνήσεων των εθνών-κρατών, πρόβλημα των κοινωνιών αυτών των κρατών και πρόβλημα για τους ίδιους τους πρόσφυγες. Για να το αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά, θα πρέπει να αποφασίσουμε από ποια μεριά το εξετάζουμε, τη θέση τίνος θέλουμε να βελτιώσουμε γιατί αυτό θα καθορίσει και τις αρμόζουσες λύσεις. Όπως έχει φανεί μέχρι τώρα – από τις δηλώσεις και την πρακτική των κυβερνήσεων αλλά και τις αντιδράσεις των κοινωνιών των χωρών υποδοχής των προσφύγων - , το πρόβλημα των ίδιων των προσφύγων είναι το τελευταίο που λαμβάνεται υπόψη και, γι' αυτό το λόγο, οι προτεινόμενες μέχρι τώρα λύσεις δεν κάνουν άλλο από το να το αναπαράγουν.

Μια ιστορική αναδρομή μας δίνει την απάντηση στο εύλογο ερώτημα του γιατί το προσφυγικό κατέληξε να είναι πρόβλημα μόνο από τον 20ό αιώνα και μετά, ενώ οι μεταναστευτικές ροές (για οποιουδήποτε λόγους) χαρακτήριζαν από πάντα τον κόσμο μας. Ο λόγος είναι η ανάδυση των εθνικών κρατών τα οποία απαιτούσαν εθνική ομοιογένεια στην επικράτειά τους και η εξέλιξη και αλλαγή στην κυβερνητική των κρατών, η οποία από παρεμβατική αλλά ευμενής προς την μετανάστευση εντός, εξελίχθηκε σε φιλελεύθερη με ρυθμιστικές πρακτικές, για να καταλήξει σε νεοφιλελεύθερη σε ένα πανευρωπαϊκό σύστημα κρατών που συνεργάζονται μεταξύ τους σε θεσμικό επίπεδο και ανταγωνίζονται σε οικονομικό. Οι συνθήκες ειρήνης μετά το Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, σημείο καμπής για το θέμα μας, δημιούργησαν τη χαοτική κατάσταση των νέων εθνών-κρατών με τα αδιαπέραστα πια σύνορά τους και τα εκατομμύρια ανθρώπων χωρίς πατρίδα και χωρίς προοπτικές πατρίδας. Η κυρίαρχη θέση της Ευρώπης απέναντι στον υπόλοιπο κόσμο, με την απόαποικιοποίηση και τον πόλο έλξης που αποτέλεσε για τους εκτοπισμένους και τους μετανάστες κάθε είδους, διόγκωσε το πρόβλημα, το οποίο, μη τυγχάνοντας άλλου χειρισμού παρά την αποποίηση της ευθύνης και την ανάθεσή της από το ένα κράτος στο άλλο, ήρθε για να μείνει και έπρεπε να αντιμετωπιστεί σαν τέτοιο. Οι κυβερνήσεις άρχισαν να προσανατολίζονται προς πολιτικές αφομοίωσης και, τελευταία, ενσωμάτωσης των προσφύγων και μεταναστών. Παρόλο που σε θεσμικό επίπεδο οι τελευταίες διαδικασίες κινούνται με υπερβολικά αργούς ρυθμούς, προσπάθειες κοινωνικής ένταξης γίνονται αισθητές σε τομείς όπως η εκπαίδευση και τα σπορ.

Για τη δυνατότητα ένταξης των μεταναστών μέσω των σπορ, συγκριτικά πολύ λίγες μελέτες έχουν πραγματοποιηθεί, τα αποτελέσματα των οποίων πολλές φορές είναι διφορούμενα. Ένας σημαντικός, μάλιστα, αριθμός από αυτές ισχυρίζονται ότι τα σπορ, με τον εγγενή ανταγωνισμό τους, κάθε άλλο παρά το κατάλληλο μέσο είναι για μια επιτυχημένη ένταξη. Όχι μόνο δεν καταργούν τις διακρίσεις αλλά τις αναπαράγουν. Υπάρχουν όμως και μελέτες, παρεμβατικής κυρίως φύσης, καθώς και πρωτοβουλίες, είτε ιδιωτικές είτε από τοπικούς θεσμούς, που αποδεικνύουν ότι τα σπορ, ακόμα και το φημισμένο για την επιθετικότητά του ποδόσφαιρο, μπορούν να παίξουν αποφασιστικό ρόλο στην ένταξη, αν διερευνηθούν και ρυθμιστούν με τον κατάλληλο τρόπο εκείνοι οι παράγοντες που έχουν να κάνουν με τη διάρθρωση των ομάδων και το περιβάλλον, ώστε η συμμετοχή στο σπορ να λειτουργήσει σαν συμμετοχή σε μια μικρή κοινότητα, της οποίας η ύπαρξη ευνοεί συμπεριφορές που προωθούν την ανθρώπινη επικοινωνία και ανταλλαγή σε κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο. Τέτοιο περιβάλλον μπορεί να υπάρξει, ή μάλλον να δημιουργηθεί, στον ερασιτεχνικό αθλητισμό, παρέχοντας κίνητρα άλλα από αυτά της απόκτησης δεξιοτήτων ή των εξαιρετικών επιδόσεων, κίνητρα που θα δίνουν έμφαση στις επιδόσεις σε θέματα αλληλοβοήθειας, συντροφικότητας και τήρησης των κανόνων της ανθρωπιστικής συμπεριφοράς.

Κυρίως, όμως, πρέπει να υπολογίσουμε τη φωνή των ίδιων των προσφύγων-μεταναστών, αφού το σημαντικότερο πρόβλημα από αυτά που εξετάσαμε είναι το δικό τους, των οποίων οι εμπειρίες μας μιλάνε για μια κοινωνία που όχι μόνο δεν τους υποδέχεται αλλά τους περιθωριοποιεί.

Μήπως, λοιπόν, θα πρέπει να αντιστρέψουμε τη συλλογιστική μας και, αντί για ένταξη των προσφύγων-μεταναστών, να μιλάμε και να προσπαθούμε να πετύχουμε την ένταξη των δυτικών-απροσάρμοστων πολιτών των εθνικών μας κρατών στη νέα κατάσταση πραγμάτων που είναι η πολυπολιτισμικότητα;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόφωνη

- Αφουξενίδης, Α. (2012). Εισαγωγή: τάσεις και προοπτικές της μετανάστευσης σε διεθνές επίπεδο.
- Γιαννούδης, Γ., Διγγελίδης, Ν., & Παπαϊωάννου, Α. (2009). Το κλίμα παρακίνησης και η αντιλαμβανόμενη συμπεριφορά του καθηγητή Φυσικής Αγωγής προς τους πειθαρχημένους και απειθαρχους μαθητές. Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό, τόμος 7 (1), 10 – 21.
- Δρίτσα, Π. (2020). Η Ενσωμάτωση των Προσφύγων/Μεταναστών στον Ευρωπαϊκό Χώρο δια μέσου των σπορ: Το παράδειγμα της Σουηδίας.
- Κόντης, Α. (2017). Ελληνική μεταναστευτική πολιτική. In *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας*.
- Κούλη, Ο., & Παπαϊωάννου, Α. (2006). Διαπολιτισμική Προσέγγιση στη Φυσική Αγωγή. 4 (2), 168–181.
- Μπαλασάς, Γ., Πρώιος, Μ., Δογάνης, Γ., & Μπαλασάς, Δ. (2006). *Ηθική ανάπτυξη και φυσική αγωγή-αθλητισμός*. Aristotle University of Thessaloniki.
- Νίκος Διγγελίδης, Άννα Μπογιατζή, Αντώνης Χατζηγεωργιάδης, & Αθανάσιος Παπαϊωάννου (2006). Επιθετικότητα, Προσωπικοί Προσανατολισμοί και Εσωτερική-Εξωτερική Παρακίνηση των Μαθητών στο Μάθημα της Φυσικής Αγωγής. Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό τόμος 4 (1), 57 – 67.
- Παπαϊωάννου, Α., & Γούδας, Μ. (1994): Ενισχύοντας τα κίνητρα για μάθηση στη Φυσική Αγωγή και στον παιδικό αθλητισμό. Άθληση και Κοινωνία, 69-77.
- Παπαϊωάννου, Α. & Βουδαλικάκης, Η. (1999). Αντιλήψεις ορθοδόξων χριστιανών και μουσουλμάνων μαθητών για την αξία της επιτυχίας στο σχολείο στον αθλητισμό και στη ζωή. Αθλητική Απόδοση και Υγεία, 1, 58-76.
- Πατσιαούρας, Α. (2008). Ρατσισμός και Ξενοφοβία στην Κοινωνία, την Εκπαίδευση και τον Αθλητισμό. *Inquiries in Sport & Physical Education*, 6(3), 290–302.

- Σαλβάνου, Α. (2018). *Η συγκρότηση της προσφυγικής μνήμης Το παρελθόν ως ιστορία και πρακτική*.
- Σαρρής, Ν., & Βαρουξή, Χ. (2012). *Μετανάστευση και ένταξη: προκλήσεις και διακρίσεις*.
- Σαρρής, Νίκος. (2012). *Η συμβολή των Συμβουλίων Ένταξης Μεταναστών στην προοπτική ένταξης μεταναστών στην Ελλάδα*.
- Σαρρής, Νίκος. (2014). *Το θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης σε υπερεθνικό, εθνικό και τοπικό επίπεδο, με έμφαση στο ζήτημα της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών*.

Ξενόγλωσση

- Allen, J. T., Drane, D. D., Byon, K. K., & Mohn, R. S. (2010). Sport as a vehicle for socialization and maintenance of cultural identity: International students attending American universities. *Sport Management Review*, 13(4), 421–434.
- Arendt, H. (1973). *The origins of totalitarianism* (Vol. 244). Houghton Mifflin Harcourt.
- Arendt, H. (2013). *The human condition*. University of Chicago Press.
- Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Pandey, J., Segall, M. H., & Kâğıtçıbaşı, Ç. (1997). *Handbook of cross-cultural psychology: Theory and method* (Vol. 1). John Berry.
- Brunette, M. K., Lariviere, M., Schinke, R. J., Xing, X., & Pickard, P. (2011). Fit to Belong: Activity and Acculturation of Chinese Students. *Journal of Sport Behavior*, 34(3).
- Doherty, A., & Taylor, T. (2007). Sport and physical recreation in the settlement of immigrant youth. *Leisure/Loisir*, 31(1), 27–55.
- Elling, A., De Knop, P., & Knoppers, A. (2001). The social integrative meaning of sport: A critical and comparative analysis of policy and practice in the Netherlands. *Sociology of Sport Journal*, 18(4), 414–434.
- Hatzigeorgiadis, A., Elbe, A. M., Sanchez, X., Ries, F., Pappous, A., & Kouli, O. (2011). Ethnic and cultural identity: Concepts and measurement. *Sport and Exercise Psychology: Human Performance, Well-Being and Health. Proceedings of the 13th FEPSAC Congress of Sport Psychology*, 113–114.
- Hatzigeorgiadis, Antonis, Morela, E., Elbe, A.-M., Kouli, O., & Sanchez, X. (2013). The integrative role of sport in multicultural societies. *European Psychologist*, 18(3), 191.
- Heo, J., & Lee, Y. (2007). “I don’t want to feel like a stranger”: Korean students who play basketball seriously. *Leisure/Loisir*, 31(1), 133–154.
- Krouwel, A., Boonstra, N., Duyvendak, J. W., & Veldboer, L. (2006). A good sport? Research into the capacity of recreational sport to integrate Dutch minorities. *International Review for the Sociology of Sport*, 41(2), 165–180.
- Lee, K. J., Dunlap, R., & Scott, D. (2011). Korean American males’ serious leisure experiences and their perceptions of different play styles. *Leisure Sciences*, 33(4), 290–308.
- Müller, F., Van Zoonen, L., & De Roode, L. (2008). The integrative power of sport: Imagined and real effects of sport events on multicultural integration. *Sociology of Sport Journal*,

- Saunders, N. (2017). *International political theory and the refugee problem*.
- Stack, J. A. C., & Iwasaki, Y. (2009). The role of leisure pursuits in adaptation processes among Afghan refugees who have immigrated to Winnipeg, Canada. *Leisure Studies*, 28(3), 239–259.
- Stodolska, M., & Alexandris, K. (2004). The role of recreational sport in the adaptation of first generation immigrants in the United States. *Journal of Leisure Research*, 36(3), 379–413.
- Walseth, K. (2008). Bridging and bonding social capital in sport—experiences of young women with an immigrant background. *Sport, Education and Society*, 13(1), 1–17.
<https://doi.org/10.1080/13573320701780498>
- Walseth, K., & Fasting, K. (2004). Sport as a means of integrating minority women. *Sport in Society*, 7(1), 109–129.
- Zourbanos, N., Hatzigeorgiadis, A., Goudas, M., Papaioannou, A., Chroni, S., & Theodorakis, Y. (2011). The social side of self-talk: Relationships between perceptions of support received from the coach and athletes' self-talk. *Psychology of Sport and Exercise*, 12(4), 407–414.

Διαδικτυακές πηγές

- Βίντεο με τίτλο: «Κι αν δεν είσαι τόσο καλός όσο ο Αντετοκούνμπο;»: <https://www.youtube.com/watch?v=rbY8wWfGR98> Δημοσιευμένο στο κανάλι Sport 24.
- Βίντεο με τίτλο: «9 Afrogreeks discuss: What does "I can't breathe" mean in Greece | SOCIETY UNCENSORED»: https://www.youtube.com/watch?v=_aXNZafzKog Δημοσιευμένο στο κανάλι Onassis foundation.
- Εικόνα1: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kharput_Christian_refugees_-_C.D.Morris_-_National_Geographic,_Nov._1925.jpg#/media/Αρχείο:Kharput_Christian_refugees_-_C.D.Morris_-_National_Geographic,_Nov._1925.jpg
- Εικόνα2: <https://www.gym.auth.gr/el/node/9181>
- Εικόνα3: <https://foundation.fcbarcelona.com/news/300-children-at-futbolnet-festival-in-athens>
- Εικόνα4: <https://gga.gov.gr/dioikitikes-yphresies/aytoteli-tmimata-grafeia/276-evropaika-programmata/2578-aspire>
- Εικόνα5: <https://refugeeobservatory.aegean.gr/el/%CE%B7-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%86%CF%85%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-cosmos-fc-%CE%B2%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%BA%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%B4%CF%81%CF%8C%CE%BC%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82>
- Εικόνα6: <https://www.epixeiro.gr/article/214758>
- Εικόνα7: <https://www.heraklion.gr/municipality/diakratika/fit-for-all.html>
- Πρόγραμμα Futbolnet της Barcelona: http://lab.pe.uth.gr/psych/index.php?option=com_content&view=article&id=265&Itemid=308&lang=el
- Πρόγραμμα OLYMPIA: <https://www.gga.gov.gr/grafeio-tupou/deltia-tupou/3014-olympia>

- Πρόγραμμα Aspire:
<https://gga.gov.gr/component/content/article/276-evropaika-programmata/2578-aspire>
- Cosmos FC :
<https://refugeeobservatory.aegean.gr/el/%CE%B7-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%86%CF%85%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-cosmos-fc-%CE%B2%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%BA%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%B4%CF%81%CF%8C%CE%BC%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82>
- Το Πρόγραμμα RePower (2020): <https://www.equalsociety.gr/el/anakoinoseis/repower-entaxi-prosugwn-me-anapiria>
- Το Πρόγραμμα FIT FOR ALL του δήμου Ηρακλείου (2017):
<https://www.heraklion.gr/municipality/diakratika/fit-for-all.html>
- Το πρόγραμμα “Καλλιπάτειρα”(2006-2008):
http://lab.pe.uth.gr/psych/index.php?option=com_content&view=article&id=105&Itemid=256&lang=el